

HADİSLERLE VAKAR KAVRAMI

THE NOTION OF WAQAR WITH HADITHS

Geliş Tarihi: 05.03.2020 Kabul Tarihi: 10.08.2020

✉ HÜSEYİN VURUŞKAN

DR.

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

SİVAS / DİVRİĞİ İLÇE MÜFTÜSÜ

orcid.org/0000-0002-2674-9867

ÖZ

Bu makalede İslâm ahlâkının önemli konularından biri olan vakar kavramının genel olarak hadisler ölçeğinde ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu konuda herhangi bir çalışmanın olmaması, makalenin motivasyon kaynağı ve temel referansı olmuştur. Vakar, Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflere göre bir Müslüman'da olması gereken ahlâkî vasıflarından birini teşkil etmektedir. Konuyla ilgili âyet ve hadislerle bakıldığında vakarın genel anlamda tavır ve davranışlarda ölçülü olmayı sağlayan bir erdem olduğu anlaşılmaktadır. Bu husus İslâmî kimlikte vakarın rolünü ifade etmektedir. Bundan dolayı vakar kavramının mahiyet ve muhteva itibarıyla ele alınması gerekli görülmüş ve bu makale kaleme alınmıştır. Makalede Türkçede ağırbaşlılık olarak ifade edilen vakar kavramının İslâm ahlâk sistemindeki ve Müslüman'ın karakter teşekkülündeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmada öncelikle âyetler ve hadisler bağlamında vakarın kavramsal içeriği belirtilmiştir. Daha sonra ise hadisler çerçevesinde vakarla ilgili olan başlıca davranış modelleri üzerinde detaylı bir şekilde durulmuştur. Neticede saygın bir Müslüman şahsiyetin inşasında ve korunmasında vakarın rolü ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Ahlâk, Vakar, Saygınlık, Denge.

ABSTRACT

This study aims to present the notion of waqar, one of the important subjects of Islamic morality, within the scope hadiths. The fact that there are no available studies on this subject has been the motivation and the main reference of this study. According to the Qur'an and hadiths, waqar is one of the main moral characters a Muslim should have. When the relevant verses and hadiths are examined, it is understood that waqar is a virtue that enables to be mindful in manners and behaviors in general. This point expresses the role of waqar in Islamic identity. Therefore, it was found necessary to consider the concept of waqar in terms of its nature and content, and this article was written accordingly. In this article, the place and importance of the notion of waqar, which means solemnity, were addressed in the Islamic moral system and in the character formation of Muslims. The conceptual content of waqar was discussed in the context of verses and hadiths. Then, the main behavioral models related to waqar were addressed in detail within the scope of the hadiths. As a result, the role of waqar was presented in the establishment and protection of a respected Muslim personality.

Keywords: Hadith, Morality, Waqar, Respectability, Balance.

THE NOTION OF WAQAR WITH HADITHS

SUMMARY

The word waqar is an Arabic-origin word, and means “solemnity” in lexical sense. Waqar as a term can be described as, “To show good attitude and behavior in everything, to act cautiously and balanced.” Although the word waqar is of Arabic origin, it is also used in modern Turkish as the opposite of words such as simplicity and lightheartedness and means “the mindfulness of behavior giving people a sense of dignity, nobility, and maturity.” However, the word “solemnity” is mainly used to express the same meaning in Turkish. According to these explanations, waqar constitutes the point of moderation of attitudes and behaviors.

Waqar is one of the basic concepts of Islamic morality. The evidence for this concept is based on the Qur’an and hadiths. The word waqar has been used in the verses to express the meanings of “greatness, nobility, dignity, solemnity, etc.” within its lexical meaning. In some verses regarding the subject, the behavior patterns related to waqar are expressed with the words “hawn” and “sakinah”. In those verses, waqar is noted as one of the main characteristics to be possessed by believers. The contents of all these verses were presented in detail in our study.

The main reference where waqar was highly used in terms of both words and behavior patterns is the hadiths as can be seen in our study. Waqar was noted as one of the main characteristics of the Prophet. The narrations on this subject have been included on different matters in the authentic hadith sources, especially in the sources of Shama’il. The Prophet Mohammad (saw) expressed the importance of waqar both in his statements and in his practices. He emphasized that Muslims should act with waqar in every field of life. The meanings of “dignity, respectability, nobility, maturity, serenity, cautiousness” stand out in the Prophet’s expressions. In addition, many behavioral models that provide having waqar were highlighted in the hadiths. Major behavioral patterns such as not being extreme while laughing, not acting in a hurry, mindfulness while moving forward, paying attention to clothing and appearance, the nice use of the words and sound, being strong, giving the authority and responsibility their dues, leaving not being occupied with useless things, acting kindly and gently, and following the etiquette were discussed. While expressing the mentioned behavioral models, the verses on the subject were also referred.

When the issue is handled from the point of hadiths, it is possible to express that waqar is a moral virtue involving the forms and measures to be followed in religious life and human relations. In other words, according to the hadiths, waqar includes moral values indicating nobility in terms of religious and social life, and all models of behavior related to heart, language and body giving respectability, dignity, maturity, seriousness, and sedateness. On the other hand, failure to comply with waqar causes unpleasant behaviors like not being mindful, imbalance, simplicity, and hurriedness in religious and social life. This may have consequences incompatible with faith and personality of a Muslim, leading to the loss and damage of one's respectability in the society.

Another reference noting the importance of waqar in Islamic morality is ulama's opinions and approaches. To the best of our knowledge, there is no study conducted separately on the topic of waqar yet. However, Islamic scholars stated that waqar is an important virtue upon evaluating the verses and the hadiths. In these evaluations, it is seen that waqar is mentioned as one of the most fundamental virtues of Islamic identity and being a mature Muslim. Tafsirs, hadith explanations and books on morality can be included among the main sources on this subject.

The concept of waqar has its own unique nature and content. This concept, mostly seen in behavior patterns, is manifested in various subjects such as speaking, laughing, eating, drinking, dressing, walking, and sitting. It is also one of the virtues that one should have in order to maintain an honorable stance in all areas related to social life, such as family, relatives, neighbors, friends, and communication with other people. It is a feature that gives the Muslim a proper identity, personality and character in accordance with his own sound nature. It is possible through waqar for a Muslim to be nice, balanced and cautious about everything by staying away from extravagance and understatement in life. Moreover, it is possible for a Muslim to take a noble stance and do what is appropriate for him with waqar because it teaches him to behave properly, to act with cautiousness, to be discreet, balanced, conscious, calm and harmonious by keeping away from all kinds of excessiveness, and simplicity.

GİRİŞ

İslâm ahlâkında Müslüman'ın karakterini inşa eden en temel erdemlerden biri vakardır. Çünkü vakar, genel olarak tavır ve davranışlardaki ölçü anlamına geldiği için Müslüman'a her konuda dengeli ve ihtiyatlı olma duyarlılığı kazandıran önemli ahlâkî vasıflardan biridir. Bundan dolayı vakar; Müslüman'a asil bir duruş, onurlu bir karakter ve saygın bir kişilik kazandırır. Buna göre bir Müslüman'ın olmazsa olmaz hususiyetlerinden biri vakar olmalıdır. Zira vakur olmak Müslüman'da bulunması gereken ve en çok da ona yakışan bir değerdir. Bu sebepledir ki ahlâkî erdemleriyle tanınan bir Müslüman'ın karakter ve şahsiyet özelliklerini anlatırken kullanılan başlıca vasıflardan biri de vakardır. Nitekim Allah Resûlü (s.a.s.), “Güzel tutum ve davranış, tedbirlî ve dengeli hareket etmek peygamberliğin yirmi dört (veya yirmi beş)¹ parçasından biridir.”² buyurarak vakarın bu önemini ifade buyurmuştur. Çünkü hadiste geçen ifadeler ile vakar vurgulanmıştır.³ Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) *Sünen* adlı eserinde mezkûr hadisin vakar başlığı altında zikredilmesi bu hususu desteklemektedir.⁴ Dolayısıyla hadiste, nübüvvet ahlâkının temel hasletlerinden biri olan vakarın her Müslüman'da bulunması gereken önemli bir karakter olduğuna ve vakar sahibi bir Müslüman olabilmek için hadiste

¹ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen*, nşr. Muhammed bin Salih er-Râcihî (Riyad: Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, ts.), “Edeb”, 2 (No: 4776).

² Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Sıdkî Cemîl el-Attâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1425/2005), “Birr”, 66 (No: 2017).

³ Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed, *Me'âlimü's-Sünen*, nşr. Muhammed Râgıb et-Tabbâh (Halep: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1351/1932), 4/107; Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed, *Avnü'l-ma'bûd şerhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, thk. Ebû Abdullah en-Nu'mânî (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1426/2005), 1/2210; Necati Yeniel - Hüseyin Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1987-2003), 15/605-606.

⁴ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 2.

zikredilen hususlara riayet etmenin gerekliliğine vurgu yapılmıştır.⁵

Vakar bütün ahlâkî ilkeler gibi imandan kaynaklanan ve imanın gereği olan bir erdemdir. Çünkü imanın mümine kazandırdığı sorumluluk bilinci vakarlı davranmayı gerektirmektedir. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de inkârcılara yönelik olarak “Size ne oluyor da Allah için bir vakar (saygınlık, büyüklük) ummuyorsunuz?” (Nûh, 71/13) buyrulması bu bilinci vurgulamaktadır. Âyette inkârcılar özelinde Allah’ın büyüklüğünü ve yüceliğini hesaba katarak Allah’a saygı gösterip ona karşı sorumlulukların bilinmesi istenmektedir.⁶ Ayrıca Kur’ân-ı Kerim’de müminlerin sahip olması gereken vasıflar zikredilirken vakar kavramına da atıfta bulunulması iman ile vakar arasındaki güçlü bağı göstermektedir. Mesela, âyetlerde müminlerin yeryüzünde vakar ile hareket ettikleri⁷ ve boş bir şeyle karşılaşmaları zaman vakarlı davrandıkları⁸ anlatılarak bu hususa işaret edilmiştir. Aynı şekilde taşıdıkları müstesna şeref gereği Hz. Peygamber’in hanımlarının tavır ve davranışlarında vakarlı olmalarının emredilmesi⁹ de aynı konu kapsamında değerlendirilebilir. Hz. Peygamber’in yukarıda ifade edilen hadiste vakarı, nübüvvet ahlâkının temel vasıflarından biri olarak zikretmesi de aynı hususla ilgilidir.

İslâm ahlâkında vakar, kendine has geniş içeriği olan bir kavramdır. Daha çok davranış şekillerinde gözlemlenen bu kavram konuşma, gülme, yeme, içme, giyinme, yürüme gibi birçok konuda kendini göstermektedir. Ayrıca aile, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık ve diğer insanlarla iletişim gibi sosyal hayatı ilgilendiren tüm alanlarda onurlu bir duruş sergilemek için olması gereken erdemlerden biridir. Vakarın anlam ve içerik dünyası da bu ifade edilen hususları desteklemektedir. Konunun daha iyi anlaşılması için vakar kelimesinin kavramsal çerçevesini ortaya koymak önem arz etmektedir.

1. Vakar Kelimesinin Kavramsal Çerçevesi

Vakar kelimesi, etimolojik menşe bakımından Arapçada bir şeydeki ağırlığa delalet eden **وَقَر** kökünden türemiştir.¹⁰ Bu kök, fiil olarak ikinci babdan (fetha-kesra) geldiğinde “ağır olmak, sabit olmak, kesin olmak, kırmak, kalmak, oturmak” gibi anlamlara gelmektedir. Mesela, **وَقَرْتُ أُنْتَهُ** “Kulak-

⁵ Hattâbî, *Me’âlimü’s-Sünen*, 4: 107; Azîmâbâdî, *Avnü’l-ma’bûd*, 1: 2210; Sehârenfûrî, Halîl b. Ahmed, *Bezlü’l-mechûd fî halli Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Zekeriyâ b. Yahya el-Kandehlevî (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, t.y.), 17/35.

⁶ Bkz. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, t.y.), 8: 352.

⁷ Furkân, 25/63.

⁸ Furkân, 25/72.

⁹ Ahzâb, 33/32-33.

¹⁰ İbn Fâris, “vkr”, *Mu’cemü mekâyisi’l-luga*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1399/1979), 6: 132.

ları ağır işitti.” veya “Kulakları sağır oldu.” denilir.¹¹ Bu fiilin dördüncü babdan (kesra-fetha) geldiği ve yine bir şeydeki ağır olmayı ifade ettiği de söylenmiştir.¹² Mesela وَقَرَّتْ أذْنُهُ “Kulakları ağır işitti.” veya وَقَرَّتِ الدَّابَّةُ “Hayvan aksadı.” denilir.¹³ Her iki yaklaşıma göre de fiilin masdarı وَقَرٌّ şeklindedir.¹⁴ Aynı kök, fiil olarak altıncı babdan (zamme-zamme) geldiğinde ise¹⁵ “ağır olmak, ağırbaşlı olmak, saygın olmak, büyük olmak, ciddi tavırlı olmak, sakin olmak, sabit olmak, dengeli olmak, temkinli olmak” gibi anlamlara gelmektedir. Fiilin bu babdan masdarı ise وَقَرٌّ şeklindedir.¹⁶ Buna göre vakar kelimesi, Arapçada altıncı bab (zamme-zamme) وَقَرٌّ fiilinden türemiş masdar-isim olup sözlükte “ağırbaşlılık, saygınlık, büyüklük, ciddilik, asillik, sakinlik, olgunluk, temkinlilik, ölçülülük” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁷

Vakar kelimesi, Türkçede de kullanılmakta ve “insana saygınlık, soyluluk kazandıran, olgunluk duygusu veren davranış ölçülülüğü;¹⁸ ağırbaşlılık, haysiyetli ve şerefli olma, temkin, heybet, ciddiyet, onurluluk” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁹ Vakarın zıttı olarak da genel olarak “basitlik, seviyesizlik, hafiflik” gibi kelimeler kullanılmaktadır.

Vakar kelimesi terim olarak ise Cürcânî’ye (ö. 816/1413) göre “İnsanın herhangi bir işe yöneldiğinde teenni ile hareket etmesidir.” şeklinde tanımlanmıştır.²⁰ Mehmet Demirci ise Hz. Peygamber’in Tevazu ve Vakarı adlı makalesinde vakarı, sözlük anlamı itibarıyla “ağırbaşlılık, temkinli olma, haysiyet ve şerefi koruma”; terim olarak ise “İnsanın, insanlık

¹¹ İbn Fâris, “vkr”, 6: 132; İbn Manzûr, “vkr”, *Lisânu'l-Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.), 5/289-291; İbrahim Mustafa vd., “vkr”, *el-Mu'cemu'l-vasit*, (Kahire: Dâru'd-Da've, ts.), 2: 1049.

¹² İbn Fâris, “vkr”, 6: 132; Râğıb el-İsfahânî, “vkr”, *el-Müfredât fi-garibi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 529.

¹³ İbn Fâris, “vkr”, 6: 132; İbn Manzûr, “vkr”, 5: 289-291; İbrahim Mustafa vd., “vkr”, 2: 1049.

¹⁴ İbn Fâris, “vkr”, 6: 132; İbn Manzûr, “vkr”, 5: 289; İbrahim Mustafa vd., “vkr”, 2: 1049.

¹⁵ Fîrûzâbâdî, “vkr”, *el-Kâmûsu'l-muhît*, thk. Muhammed Naim el-Araksûsî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005), 493; İbrahim Mustafa vd., “vkr”, 2: 1049.

¹⁶ İbn Fâris, “vkr”, 6: 132; İbn Manzûr, “vkr”, 5: 290; İbrahim Mustafa vd., “vkr”, 2: 1049.

¹⁷ Râğıb el-İsfahânî, “vkr”, 529; İbn Fâris, “vkr”, 6: 132; İbn Manzûr, “vkr”, 5: 290; Fîrûzâbâdî, “vkr”, 493; İbrahim Mustafa vd., “vkr”, 2: 1049.

¹⁸ Yaşar Çağbayır, “Vakar”, *Ötüken Türkçe Sözlük* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), 5: 5082.

¹⁹ İlhan Ayverdi, “Vakar”, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2011), 3: 3331; Çağbayır, “Vakar”, 5: 5082; Mehmet Doğan, “Vakar”, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1986), 1053.

²⁰ Cürcânî, “Vakar”, *et-Ta'rifât*, thk. Muhammed Sıddîk el-Minşâvî (Kahire: Dâru'l-Fadîle, ts.), 213.

mazhariyetinin farkında olmasıdır.” şeklinde tanımlamıştır.²¹ Ancak anlam örüntüsünün kapsamı dikkate alınarak vakar kelimesini terim olarak Hz. Peygamber’in ifadeleriyle, “Her işte güzel tutum ve davranış sergilemek, tedbirli ve dengeli hareket etmek.”²² şeklinde tanımlamak daha kuşatıcı olarak değerlendirilebilir.

Bu tanımlara göre vakar, tutum ve davranışların itidal noktasını oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle tutum ve davranışlar vakar ile ifrat ve tefritten uzaklaşarak mutedil hâle gelmektedir. Buna göre Müslüman’ın asil bir duruş sergilemesi ve kendine yakışanı yapması vakar ile mümkün olabilmektedir. Çünkü vakar Müslüman’ı her türlü hafiflik, aşırılık, seviyesizlik ve basitlikten koruyarak ona yerli yerince davranmayı, teenni ile hareket etmeyi, sağduyulu, temkinli, dengeli, bilinçli, sakin ve uyumlu olmayı öğreten bir iç dinamikdir. Buna bağlı olarak da vakar Müslüman’a izzet, ağırbaşlılık, ciddiyet, haysiyet, onur, şeref, itibar, güç ve saygınlık kazandıran bir haslettir. Dolayısıyla vakar, Müslüman’ın karakterini inşa eden ve ortaya koyan temel ahlâkî vasıflardan birini oluşturmaktadır. Vakar kavramının Kur’ân-ı Kerim ve hadislerde kullanımlarında da bu hususa vurgu yapıldığı görülmektedir.

2. Vakar Kelimesinin Kur’ân-ı Kerim’de Kullanımı

Arapçada bir şeydeki ağırlığa delalet eden *وَقَرَّ* kökünün²³ sülâsî ve mezîd, çeşitli türevleri Kur’ân-ı Kerim’de 9 yerde geçmektedir. Konumuz olan vakar kelimesi ise “vakar” şeklinde bir yerde geçmektedir. Bu âyette, *مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا* “Size ne oluyor da Allah için bir vakar ummuyorsunuz?” (Nûh, 71/13) buyrulmaktadır. Âyette geçen “vakar” kelimesi “büyüklük, azamet, yücelik” anlamlarına gelmektedir.²⁴ Buna göre âyetin manası “Size ne oluyor da büyüklüğüne ve yüceliğine yakışır bir şekilde Allah’a saygı gösterip ona karşı sorumluluğunuzu bilmiyorsunuz?” şeklinde ifade edilebilir.

Bunun yanında vakar kelimesinin türediği *وَقَرَّ* fiilinin *تَفَعَّلَ* veznindeki türevi olan *وَقَرَّ* fiili *تَوَقَّرُوهُ* şeklinde bir âyette geçmektedir. Bu âyette, *لَتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا* “Allah’a ve Peygamberine inanasınız, ona yardım edersiniz, ona saygı gösterirsiniz ve sabah akşam Allah’ı tespih edersiniz diye (Peygamber’i gönderdik.)” (Fetih, 48/9) buyrulmaktadır. Âyette geçen bu kelime “tazim etmek, saygı duymak” anlamına

²¹ Mehmet Demirci, “Hz. Peygamber’in Tevazu ve Vakarı”, *Diyanet İlmî Dergi* 30/1 (Ocak-Şubat-Mart 1994), 61.

²² Tirmizî, “Birr”, 66 (No: 2017); Ebû Dâvûd, “Edeb”, 2 (No: 4776).

²³ İbn Fâris, “vkr”, 6: 132.

²⁴ Taberî, Ebu’l-Kâsım Süleymân, *Câmi’u’l-beyân an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001), 23: 294-297; Heyet, *Kur’an-ı Kerim Meâlî* (Ankara: DİB Yayınları, 2010), 570.

gelmektedir.²⁵

Diğer taraftan **وَقَرَّ** kökünün ikinci bab (fetha-kesra) **وَقَرَّ** fiilinin masdarı olan **وَقَرٌّ** kelimesi²⁶ Kur'ân-ı Kerîm'de altı yerde geçmektedir.²⁷ Kelime bu âyetlerde **أَنْزَنَّ** (kulak) kelimesiyle kullanılmakta ve “ağırlık” anlamına gelmektedir. Bu âyetlerin birinde inkârcıların kendilerine tebliğ edilen hususlara,²⁸ üçünde Kur'ân'a,²⁹ ikisinde ise Allah'ın âyetlerine karşı³⁰ kulaklarında ağırlık (duyarsızlık) olduğu hususu üzerinde durulmuştur. Yine **وَقَرَّ** fiilinden isim olan ve “yük” anlamına gelen³¹ **وَقَرٌّ** kelimesi ise **فَالْحَامِلَاتِ وَفِرًا** şeklinde bir yerde geçmektedir. (Zâriyât, 51/2) Bu âyette yük taşıyanlara yemin edilmiştir. Müfessirlere göre bu âyette geçen yük taşıyanlar ile ilgili “yağmur yüklü bulutlar, bulutları taşıyan rüzgârlar, insan ve eşya yüklü gemiler, gebe dişiler” şeklinde muhtelif değerlendirmeler yapılmıştır.³²

Ayrıca Hz. Peygamber'in hanımlarına hitaben, **وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ** “Evlerinizde oturun. Önceki câhiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın.” (Ahzâb, 33/33) âyetinde geçen **وَقَرْنَ** kelimesinin de vakar ile aynı kökten olduğu ifade edilmiştir. Bu yaklaşıma göre mezkûr kelime vakar ile aynı kök harflerinden oluşmakla birlikte ikinci bab (fetha-kesra) **وَقَرَّ** fiilinden türemiş olup “oturmak” anlamına gelmektedir.³³ Diğer taraftan yine “oturmak” anlamına gelmekle birlikte bu kelimenin **قَرَّ** (fetha-kesra) fiilinden türediği ve aslının **قَرَّرَ** veya **قَرَّرَ** şeklinde olduğu ancak kelimeyi hafifletmek için “ra” harflerinden birinin hafzedildiği belirtilmiştir.³⁴ Arap dili ulemâsının çoğunluğu bu görüştedir.³⁵ Aynı şekilde Muhammed Fuâd b. Abdülbâkî (ö. 1968) de *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eserinde **قَرَنَّ** kelimesini, **قَرَّ** bölümünde zikretmiştir.³⁶

Müfessirlerin genel değerlendirmelerine göre bu husus kıraat farklılıklarından kaynaklanmıştır. Şöyle ki, kıraat imamlarının çoğunluğu âyette geçen söz konusu kelimeyi “kaf” harfi kesralı **قَرَنَّ** şeklinde okurken Âsım (ö.

²⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 21: 250-253.

²⁶ İbn Manzûr, “vkr”, 5: 289.

²⁷ En'âm, 6/25; İsrâ, 17/46; Kehf, 18/57; Lokmân, 31/7; Fussilet, 41/5, 44.

²⁸ Fussilet, 41/5.

²⁹ En'âm, 6/25; İsrâ, 17/46; Fussilet, 41/44.

³⁰ Kehf, 18/57; Lokmân, 31/7.

³¹ İbn Fâris, “vkr”, 6: 132; Cevherî, “vkr”, *es-Sihâh*, nşr. Muhammed Muhammed Tâmir (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1430/2009), 1260; İbn Manzûr, “vkr”, 5: 289.

³² Heyet, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 5: 119.

³³ Râgıb el-İsfahânî, “vkr”, 529-530.

³⁴ Râgıb el-İsfahânî, “kr”, 397; İbn Manzûr, “vkr”, 5: 290.

³⁵ Bkz. İbn Fâris, “vkr”, 6: 132; Cevherî, “vkr”, 1261; İbn Manzûr, “vkr”, 5: 290.

³⁶ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, “kr”, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1364/1945), 542.

127/745) ve Nâfi‘ (ö. 169/785) “kaf” harfî fethalı قَرْنٌ şeklinde okumuştur.³⁷ Buna göre söz konusu kelime “kaf” harfî kesralı قَرْنٌ şeklinde okunduğunda وَقَرَّ (fetha-kesra) fiilinden türediği; “kaf” harfî fethalı قَرْنٌ şeklinde okunduğunda ise قَرَّ (fetha-kesra) fiilinden türediği ifade edilmiştir.³⁸ Müfessirlerin genel kanaati okunuş şekline göre her iki yaklaşımın doğru olabileceği yönündedir.³⁹ Ancak Taberî (ö. 310/923) Arap dili kaideleri açısından ilk yaklaşımın (kaf harfî kesralı) daha doğru olduğu görüşündedir. Ayrıca ona göre وَقَرْنٌ فِي بُيُوتِكُنَّ âyetinde قَرَّ fiili esas alındığında anlam “evlerinizde durun”, وَقَرَّ fiili esas alındığında ise “Evlerinizde vakar ve sekinet ehli olun.” şeklinde olmaktadır.⁴⁰

Yukarıdaki yaklaşımlardan anlaşıldığı üzere âyette zikredilen قَرْنٌ kelimesinin etimolojisi hakkında farklı değerlendirmeler olmakla birlikte ifade ettiği anlam aynıdır. Zira her iki yaklaşıma göre de kelime “oturmak, durmak” anlamına gelmektedir. Ayrıca bu anlamdan hareketle her iki yaklaşıma göre âyetin anlamı vakarla ilişkilendirilmiştir. Çünkü bu ve öncesindeki âyet birlikte değerlendirildiğinde âyetlerde⁴¹ Hz. Peygamber’in hanımlarına vakarlı hareket etmeleri emredilmiştir. Âyetlere göre Hz. Peygamber’in hanımlarının taşıdıkları müstesna şeref gereği kendilerine yakışmayan her türlü kötülük, çirkinlik ve günahtan sakınmaları istenmektedir. Bunun bir gereği olarak başkalarıyla konuşurken takınacakları tavra ve seslerinin tonuna, seçecekleri kelimelerin etkisine, gerektiren bir durum olmadıkça evlerinden dışarı çıkmama gibi hususlara dikkat etmeleri istenmiştir. Ayrıca Allah ve Resûlü’ne itaat etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmiştir.⁴² Nitekim Elmalılı M. Hamdi Yazır (ö. 1942) söz konusu âyeti, “Vakarınızla evlerinizde durun.” şeklinde anlamlandırarak⁴³ âyetin vakarla ilgisine işaret etmiştir.

Görüldüğü üzere vakar kelimesi ve aynı kökten türevleri Kur’ân-ı Kerîm’de “büyüklük, yücelik, saygı duymak, ağırlık, olgunluk” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Bu husus vakar kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’de sözlük anlamı çerçevesinde kullanıldığını göstermektedir.

³⁷ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi’li-ahkâmi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1427/2006), 17: 139.

³⁸ Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed, *Te’vilâtü Ehli’s-sünne*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiye, 1426/2005), 8: 381; Taberî, *Câmi’u’l-beyân an te’vili âyi’l-Kur’ân*, 19: 96.

³⁹ Bkz. Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-sünne*, 8: 381; İbn Atıyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak, *el-Muharrerü’l-vecîz fî tefsiri’l-kitâbi’l-azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiye, 1422/2001), 4: 383; Kurtubî, *el-Câmi’li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 17: 139.

⁴⁰ Taberî, *Câmi’u’l-beyân an te’vili âyi’l-Kur’ân*, 19: 96-97.

⁴¹ Ahzâb, 33/32-33.

⁴² Heyet, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4: 381.

⁴³ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 6: 308-309.

3. Vakâr Kelimesinin Hadislerde Kullanımı

Vakâr kelimesi ve aynı kök harflerinden müteşekkil diğer türevleri ve formları hadislerde birçok yerde geçmektedir. Bu kelime hadislerde “vakâr” şeklinde “ağırbaşlılık”,⁴⁴ “hudû‘ ve tevazu”,⁴⁵ “izzet ve yücelik”,⁴⁶ “olgunluk”⁴⁷ gibi anlamlarda kullanılmıştır. Kelimenin diğer türevleri ve formları ise “saygı göstermek”,⁴⁸ “sükûnet ve teenni”,⁴⁹ “yerleşmek, oturmak, sabit olmak”,⁵⁰ “ağırılık, ağır olmak”⁵¹ gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Vakâr, Hz. Peygamber’in en önemli vasıflarından biridir. Çünkü o her hâlinde vakâr üzere davranmıştır.⁵² Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.), “Güzel

⁴⁴ Ebû Hüreyre’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kâmeti duyduğunuz vakit namaza sükûnet ve vakâr içerisinde gidiniz. Acele etmeyiniz! Yetiştığınız kadarını kılınız, yetişemediklerinizi ise sonra tamamlayınız.” Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmî ‘u’s-Sahih*, thk. Şuayb el-Arnâût (Dimeşk: er-Risâletü’l-Âlemiyye, 20119), “Ezan”, 21 (No: 636); Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *es-Sahih* (Riyad: Beytû’l-Efkârî’d-Devliyye, 1419/1998), “Mesâcid”, 154 (No: 602).

⁴⁵ Ebû Hüreyre’den nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kendini beğenme ve büyükleme, deve sürüsü sahibi bedevilerde; sükûnet ve vakâr ise koyun sahiplerinde görülür.” Bk. Buhârî, “Meğâzi”, 75 (No: 4388); Müslim, “İmân”, 91 (No: 52).

⁴⁶ Mikdâm b. Ma’dikerib’den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Âhirette şehidin başına vakâr tacı konulur.” Bk. Tirmizî, “Fedâilü’l-cihâd”, 25 (No: 1669).

⁴⁷ Hz. İbrahim başındaki beyaz saçların vakâr alameti olduğunu öğrenince “Allahım! Öyleyse vakârımı arttır.” diye dua etmiştir. Bk. Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvatta’*, thk. Ebû Üsâme Selîm b. İd el-Hilâlî es-Selefi (Ummân: Mektebetü’l-Furkân, 1423/2003), “Sıfatü’n-Nebî”, 4 (No: 1831).

⁴⁸ Enes b. Mâlik’ten nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Küçüklerimize merhamet etmeyen büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.” Bk. Tirmizî, “Birr”, 15 (No: 1926).

⁴⁹ Hz. Ömer şöyle demiştir: “Ebû Bekir benden daha halim ve daha vakarlı idi.” Bk. Buhârî, “Muhâribîn”, 17 (No: 6830).

⁵⁰ Cübeyr b. Mut’im babasının (Mut’im b. Adî) şöyle dediğini nakletmiştir: “Ben bir akşam namazında Hz. Peygamber’in Tûr sûresini okuduğunu işittim. İşte o andan itibaren, iman kalbime yerleşmeye başladı.” Bk. Buhârî, “Meğâzi”, 12 (No: 4023); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beirut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1424/2003), 2/276 (No: 3065).

⁵¹ Ebû Ümâme şöyle anlatmıştır: “Hz. Peygamber (s.a.s.) sıcak bir günde Bakîu’l-garkad tarafına uğradı. İnsanlar da onun arkasından yürüyordu. Hz. Peygamber (s.a.s.) onların ayak sesini işitince bu durum onun ağırlığına gitti. Nefsinde en ufak bir kibir hissi oluşmaması için onları önüne geçirinceye kadar oturdu.” Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, thk. Sıdkî Cemil el-Attâr (Beirut: Dâru’l-Fikr, 1424/2003), “Sünnet”, 21 (No: 245); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9/207 (No: 22930).

⁵² Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *eş-Şemâilü’l-Muhammediyye*, thk. Seyyid b. Abbâs Cüleymî (Beirut: Dâru’l-Erkâm, t.y.), 35 (No: 8).

tutum ve davranış, tedbirli ve dengeli hareket etmek peygamberliğin yirmi dört (veya yirmi beş)⁵³ parçasından biridir.”⁵⁴ buyurarak vakarın önemi ni ifade etmiştir.⁵⁵ Bu konuda kaynaklarda geçen diğer bir rivayette Ebû Hüreyre (ö. 58/678), Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “İlim öğrenin. İlim için sekinet ve vakar da öğrenin. Kendisinden ilim öğrendiğiniz kimselere tevazu ile davranın.”⁵⁶ Ancak bu rivayetin ciddi derecede zayıf olduğu ifade edilmiştir.⁵⁷ Çünkü hadisin râvilerinden olan Abbâd b. Kesîr’in (ö. 141/758) rivayette son derece zayıf olduğu hadis münekkitlerinin büyük çoğunluğu tarafından belirtilmiştir.⁵⁸ Ayrıca vakar konusunda bazı hadis kaynaklarında tâbiîn âlimlerinden Büşeyr b. Kâ‘b’ın (ö.105/724), “*Hikmet kitabında ‘vakar hayâdandır’ yazılıdır.*”⁵⁹ dediği zikredilmektedir. Bu söz ile vakar ile hayâ arasında birbirini destekleyen güçlü bir bağın varlığı ve bir kimsenin vakarlı olmasını sağlayan en önemli esaslardan birinin de hayâ olduğu kastedilmiştir.⁶⁰

Hz. Peygamber (s.a.s.) bazı hadislerinde ise bir Müslüman’ın vakarlı olmasını sağlayan tavır ve davranışlar üzerinde durmuştur. Hadislerde vakarla ilgili olarak zikredilen bazı davranış modelleri şöyledir:

3.1. Gülmede Aşırı Gitmemek

Hz. Âişe (ö. 58/678) şöyle demiştir: “Allah Resûlü’nün küçük dili görünecek şekilde kakkahayla güldüğünü hiç görmedim. O, sadece tebessüm ederdi.”⁶¹

Vakarın en önemli göstergelerinden biri gülerken ölçülü davranmaktır. Çünkü çok gülmek veya kakkaha ile gülmek vakarı yok eden başlıca hu-

⁵³ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 2 (No: 4776); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/250 (No: 2750).

⁵⁴ Tirmizî, “Birr”, 66 (No: 2017).

⁵⁵ Hattâbî, *Me’âlimü’s-Sünen*, 4/107; Azîmâbâdî, *Avnü’l-ma’bûd*, 1/2210; Sehârenfüri, *Bezzü’l-mechûd fî*, 17/35; Yeniçel - Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 15/605-606.

⁵⁶ Ebu’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, thk. Târik b. İvazullâh b. Muhammed - Abdülmuhsin b. İbrâhîm (Kahire: Dâru’l-Harameyn, 1415/1995), 6/200 (No: 6184).

⁵⁷ Elbânî, Nâsîrüddin, *Za’îfü’l-Câmi’i’s-sağîr ve ziyâdâtüh* (Beyrut: el-Mektebû’l-İslâmî, t.y.), 360.

⁵⁸ İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah, *el-Kâmil fî du’afâ’i’r-ricâl*, thk. Mâzin es-Sersâvî (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1433/2012), 7/293-302.

⁵⁹ Buhârî, “Edeb”, 77 (No: 6117); Müslim, “İman”, 60 (No: 37); Ebû Dâvûd, “Edeb”, 6 (4796).

⁶⁰ İbn Hacer, Ebu’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed, *Fethu’l-bârî şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb (Kâhire: Dâru’r-reyyân, 1407/1986), 10/538.

⁶¹ Buhârî, “Tefsîr”, (Ahkâf) 2 (No: 4828); Müslim, “İstiskâ”, 16 (No: 899); Ebû Dâvûd, “Edeb”, 104 (No: 5098). Ayrıca bk. Buhârî, “Edeb” 68 (No: 6092).

suslardan biridir.⁶² Bundan dolayı gülerken aşırı gitmemek çok önemlidir. Nitekim birçok İslâm ulemâsı çok gülmenin insanın şahsiyet ve vakarını zedelediğini ifade ederek meselenin önemine dikkat çekmişlerdir. Mesela Nevevî (ö. 676/1277) *Riyâzü's-sâlihîn* adlı eserinde yukarıda zikredilen hadisi “*vakar ve sekinet*” başlığı altında zikrederek söz konusu hususa işaret etmiştir.⁶³

İnsanın sevindirici ve hoşya giden bir durum karşısında gülmesi tabîî bir hâldir. Gülme konusunda Kur’ân-ı Kerîm⁶⁴ ve yukarıda geçen Hz. Âişe hadisi başta olmak üzere birçok hadiste geçen olumlu ifadeler bu hususa işaret etmektedir. Ancak söz konusu tabîî karakteri korumanın yolu gülmede ölçülü davranmaya diğer bir ifadeyle çok veya kakhaha ile gülmemeye bağlıdır. Allah Resûlü (s.a.s.) sahih olduğu ifade edilen bir hadiste⁶⁵ “Çok gülmeyin. Çünkü çok gülmek kalbi öldürür.”⁶⁶ buyurarak hem gülmede ölçülü olmanın önemini hem de bu konuda ölçüyü kaçırmamanın manevî hayatın merkezi olan kalp için ne denli zararlı bir etkiye sebep olduğunu net bir şekilde ifade etmiştir.

Gülmede ölçülü olmak güler yüzlü olmaya engel değildir. Nitekim daima mütebessim bir çehreye sahip olan⁶⁷ ve kişinin mümin kardeşine tebessümünü bile sadaka olarak değerlendiren⁶⁸ Hz. Peygamber (s.a.s.) gülme konusunda son derece hassas davranmıştır. Yukarıdaki hadiste Hz. Âişe’nin belirttiği üzere Hz. Peygamber’in gülmesi çoğunlukla tebessüm şeklinde olmuştur. Bununla birlikte Hz. Peygamber (s.a.s.) bazen çok hoşuna giden durumlar karşısında azı dişleri görünecek kadar gülse de⁶⁹ yine

⁶² İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, 10/521.

⁶³ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref, *Riyâzü's-sâlihîn*, thk. Nâsirüddin el-Elbânî (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1412/1992), 302.

⁶⁴ Hûd, 11/71; Neml, 27/18-19; Necm, 53/43.

⁶⁵ Elbânî, Nâsirüddin, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha* (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1422/2002), 2/32-33.

⁶⁶ İbn Mâce, “Zühd”, 19 (No: 4193). Ayrıca bkz. Tirmizî, “Zühd”, 2 (No: 3212; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/250 (No: 8316).

⁶⁷ Tirmizî, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*, 290 (No: 352).

⁶⁸ Tirmizî, “Bîrr”, 36 (No: 1963).

⁶⁹ Bu husustaki örneklerden biri Abdullah b. Mes'ûd tarafından rivayet edilen şu hadistir: Bir Yahudi, Hz. Peygamber'e gelerek, “Ya Muhammed! Kıyamet günü, Allah gökleri bir parmağında, yerleri bir parmağında, su ve toprakları bir parmağında, diğer mahlûkaları da bir parmağında tutar. Sonra onları hareket ettirerek ‘Melik ancak benim’ der.” dedi. Resûlullah (s.a.s.), onun sözünü hayret ve tasdikle karşılayarak azı dişleri görününceye kadar güldü. Sonra da, “Allah’ın kudretini O’na layık olacak surette hakkıyla takdir edemediler. Yeryüzü kıyamet günü bütünüyle onun elindedir. Gökler de O’nun kudretiyle dürlmüştür. O onların ortak koştuklarından yüce ve münezzehdir.” (Zümer, 39/67.) âyetini okudu. (Bk. Buhârî, “Tevhîd”, 36 (No: 7513); Müslim, “Sıfatü'l-kıyâme”, 21 (No: 2786); Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur’ân”, 40 (No: 3249).

de hiç bir zaman ölçüyü kaybetmemiştir.⁷⁰ Dolayısıyla bu ifade edilen hususlar açıkça göstermektedir ki mümin güler yüzlü olmalı, bununla birlikte gülmede aşırılıktan kaçınmalıdır.

3.2. Acele Hareket Etmemek

İbn Abbâs'ın (ö. 68/687-88) şöyle anlattığı rivayet edilmiştir: İbn Abbâs, Arefe günü Hz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte (Arafat'tan Müzdelife'ye) dönüyordu. Bir ara Hz. Peygamber (s.a.s.) arka tarafında bazı kimselerin develeri hızlı sürmek için şiddetli bağırma çağırma ve develere vurma seslerini işitti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) onlara kamçısıyla işaret ederek şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Sakin olun! Çünkü iyilik, acelelikle sağlanmaz.”⁷¹

Hadisin diğer bir rivayeti Üsâme b. Zeyd (ö. 54/674) tarafından şöyle nakledilmiştir: Resûlullah (s.a.s.) Arafat'tan (Müzdelife'ye) dönerken ben binitinin arkasında idim. Hz. Peygamber (s.a.s.), çok hızlı gittiği için devamlı devesinin yularını çekiyordu. Öyle ki devenin kulakları deveyi çeken yulara değiyordu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Sekinet (sükûnet) ve vakar üzere hareket edin. Çünkü iyilik, develeri hızlı koşturmakla sağlanmaz.”⁷²

Bu iki hadis vakar ile ilgilidir. Birinci hadiste geçen sekinet kelimesi vakar anlamındadır.⁷³ İkinci hadiste geçen sekinet ve vakar kelimeleri ise anlam itibariyle birbirlerini tekit eden müradif kelimelerdir.⁷⁴ Nitekim Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn* adlı eserinde yukarıdaki ilk hadisi “*namaza, ilim öğrenme ve benzeri ibadetlere sekinet ve vakar ile gitmek*” başlığı altında zikrederek bu hususa işaret etmiştir.⁷⁵

Bu hadislerde anlatılan olay Veda Haccı'nda meydana gelmiştir. Şöyle ki, Allah Resûlü (s.a.s.) Arafat'ta vakfe yaptıktan sonra ashâbıyla birlikte Müzdelife'ye doğru yola çıkmıştı. Devesinin arkasına bazen Üsâme b. Zeyd'i bazen de amcası Abbâs'ın oğlu Fadl'ı (ö. 13/634) almıştı. Yolculuk esnasında

⁷⁰ M. Yaşar Kandemir - İsmail Lütfi Çakan - Raşit Küçük, *Riyâzû's-Sâlihîn Tercüme ve Şerh* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 4/135.

⁷¹ Buhârî, “Hac”, 94 (No: 1671); Müslim, “Hac”, 268 (No: 1282); Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 63 (No: 1920).

⁷² Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünen*, thk. Sıdkî Cemîl el-Attâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1425/2005), “Menâsik”, 203 (3015); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9/65 (No: 22340).

⁷³ Kirmânî, Şemseddîn Muhammed b. Yûsuf, *el-Kevâkibü'd-derâri fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1981), 8/165; Aynî, Ebû Muhammed Bedreddîn, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, nşr. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421/2001), 10/13.

⁷⁴ Muhammed el-İtyûbî, *Zahîratü'l-ukbâ fî şerhi'l-Müctebâ*, (Riyad: Dâru'l-Mi'râc, 1416/1996), 8/343.

⁷⁵ Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn*, 302-303.

sahâbeden bazıları Müzdelife'ye bir an önce varmak için develerini kamçılıyarak acele etmeye başlamıştı. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.) yavaş olmaları konusunda onları uyarmıştı.⁷⁶ Hz. Peygamber'in buradaki uyarısı Allah'ın emir ve yasaklarına riayet ederken bile sükûnet ve vakarı muhafaza etmenin gerekliliğine delalet etmektedir. Çünkü dinin emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınıırken sükûnet ve vakar içerisinde hareket etmemek birtakım hususların ihlal edilmesine sebep olabilmektedir. Hayırlı işlerde acele etmek dînen tavsiye edilen bir husus olmakla birlikte⁷⁷ bunun vakar ve sükûnet içinde yapılması bu açıdan çok önemlidir. Nitekim yukarıdaki hadiste sahâbenin Müzdelife'ye bir an önce varmak için develerini kamçılıyarak bunun en net göstergelerinden biridir. Çünkü burada bir tarafta hayırlı bir işte acele edilmeye çalışılırken diğer tarafta develere eziyet edilmesi dînen hoş olmayan uygulamaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.) sükûnet ve vakarı emrettikten sonra iyiliğin acelecilikle sağlanamayacağını ifade etmiştir. Burada geçen “iyilik” kelimesinin anlamı hakkında hayır,⁷⁸ Allah'a yaklaştıran davranışlar⁷⁹ ve sevap⁸⁰ gibi değerlendirmeler yapılmıştır. Buna göre “*İyilik, acelecilikle sağlanmaz.*” ifadesinden hareketle aceleciliğin, ibadet ve hayırlı işlerin değerine ve karşılığına gölge düşüren büyük bir illet olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle yapılan ibadetlerin ve iyi işlerin Allah katında bir değer ve anlam ifade etmesinde sükûnet ve vakarın önemli bir yerinin olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla sükûnet ve vakar, her konuda olduğu gibi ibadet hayatında da tam bir sorumluluk bilinciyle hareket etmenin en önemli ilkelelerinden birini teşkil etmektedir. Bu husus Müslümanların insanlık için örnek bir duruş sergileyebilmeleri açısından da son derece önemlidir.

Acelecilik her insanın karakterinde olan bir özelliktir. İnsana düşen doğasında olan bu duyguyu kontrol edebilmesidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de insanın aceleci doğasına dikkat çekilerek⁸¹ insanın bu hususta dikkatli olması gerektiğine işaret edilmiştir. Allah Resûlü (s.a.s.) de “Teen-nî Allah'tan, acelecilik şeytandır.”⁸² buyurarak insanların her durumda hilim, temkin, vakar ve sükûnet ile hareket etmesini istemiş, şeytanın etkinlik alanlarından olan acelecilikten sakındırmıştır. Çünkü acelecilik çoğu

⁷⁶ Kandemir - Çakan - Küçük, *Riyâzû's-Sâlihîn Tercüme ve Şerh*, 4/139-140.

⁷⁷ Bakara, 2/148; Âl-i İmrân, 3/114. Ayrıca bk. Müslim, “İmân”, 186 (No: 117); Tirmizî, “Zühd”, 3 (No: 2313).

⁷⁸ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 10/14; Kastallânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed, *İrşâdü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Mısır: Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, h. 1323), 3/203.

⁷⁹ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 3/610.

⁸⁰ Molla Gürânî, Şemseddin Ahmed, *el-Kevserü'l-cârî ilâ riyâzi ehâdîsi'l-Buhârî*, thk. Ahmed İzzü İnâye (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1429/2008), 4/113.

⁸¹ İsrâ, 17/11; Enbiyâ, 21/37.

⁸² Tirmizî, “Birr”, 66 (No: 2019); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/178 (No: 20270).

zaman telafisi mümkün olmayan olumsuzluklara sebep olan eğilimdir. Acelecilik şeytanın hile ve tuzaklarına açık bir yönelimdir. Bundan dolayı acelecilik insanı hatalı, yanlış ve olumsuz davranışlara yönlendirebilmektedir. İnsan acelecilikle iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırt edemeyebilir. Aynı şekilde işin iç yüzünü ve sonucunu tam olarak kestiremeyebilir, olayların arka planını doğru okuyabilme konusunda güçlü ve doğru öngörülerde bulunamayabilir. Bu sebeple insan aleyhine olan tutum ve davranışlar sergileyebilir. Dolayısıyla mümin her konuda sükûnet, temkin ve vakar ile hareket etmeli, acelecilikten mümkün olduğunca kaçınmalıdır.

3.3. Yürürken Ölçülü Hareket Etmek

Kur'ân-ı Kerîm'de "*Rahmân'ın kulları*" tabiriyle taltif edilen müminler birçok meziyetleri yanında tevazu, sükûnet ve vakar içerisinde yürüyüşleri ile de örnek gösterilmişlerdir.⁸³ Aynı şekilde Lokman sûresinde Hz. Lokman'ın oğluna tavsiyeleri arasında yürüyüşünde ölçülü olması istenmektedir.⁸⁴ Yine konuyla ilgili bazı âyetlerde böbürlenerek yürümek⁸⁵ ve dikkat çekmek için yürürken yapay hareketlerde bulunmak yasaklanmıştır.⁸⁶ Bütün bu âyetler yürürken ölçülü ve seviyeli olmanın müminin önemli bir vasfı olması gerektiğini ifade etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm yanında Hz. Peygamber (s.a.s.) de bu hususa büyük önem vermiştir. Nitekim Hind b. Ebû Hâle'nin (ö. 36/656) "Hz. Peygamber (s.a.s.) sükûnet ve vakar üzere yürürdü."⁸⁷ şeklindeki rivayeti bu önemin fiilî bir göstergesidir. Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.s.) sahâbe şahsında, müminlerin yürürken ölçülü olmalarını istemiştir. Mesela konuyla ilgili olarak Ebû Hüreyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kâmeti duyduğunuz vakit namaza sekinet (sükûnet) ve vakar içerisinde gidiniz. Acele etmeyiniz! Yetiştığınız kadarını kılınız, yetişemediklerinizi ise sonra tamamlayınız."⁸⁸ Hadisin Ebû Hüreyre'ye ait bazı rivayetlerinde "Kâmeti duyduğunuz vakit" yerine "Namaz için ezan okunduğu zaman" ifadesi yer almaktadır.⁸⁹ Ayrıca hadisin yine Ebû Hüreyre'ye ait bazı rivayetlerinde sadece "*sekinet*" ifadesi geçmektedir.⁹⁰

Hadisin başka bir rivayetini Abdullah b. Ebî Katâde (ö. 95/714) babasın-

⁸³ Furkân, 25/63.

⁸⁴ Lokmân, 31/19.

⁸⁵ İsrâ, 17/37; Lokmân, 31/18.

⁸⁶ Nûr, 24/31.

⁸⁷ Tirmizî, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*, 38 (No: 8).

⁸⁸ Buhârî, "Ezan", 21 (No: 636); Müslim, "Mesâcid", 154 (No: 602).

⁸⁹ Müslim, "Mesâcid", 153 (No: 602).

⁹⁰ Buhârî, "Cum'a", 18 (No: 908); Müslim, "Mesâcid", 153 (No: 602); Ebû Dâvûd, "Salât", 54 (No: 572); Tirmizî, "Salât", 127 (No: 327); Nesâî, "İmâmet", 57 (No: 857); İbn Mâce, "Mesâcid", 14 (No: 775).

dan şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte namaz kılarken birilerinin gürültüleri duyuldu. Allah Resûlü (s.a.s.) namazı bitirince onlara, “Size ne oldu?” diye sordu. Onlar da, “Namaza yetişmek için acele etmiştik.” diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), “Öyle yapmayın. Namaza gelirken sekinet (sükûnet) içerisinde gelin. Yetiştığınız kadarını kılın, yetişemediklerinizi ise sonra tamamlayın!” buyurdu.⁹¹

Ebû Hüreyre hadisinde geçen vakar ile sekinet kelimeleri genel kabule göre eş anlamlı kelimelerdir. Ancak bu konuda iki farklı yaklaşım olmuştur. Bazı ulemâya göre bu iki kelime mutlak olarak eş anlamlıdır. Mesela Kâdî İyâz (ö. 544/1149) bu görüştedir. Ona göre vakar ve sekinet kelimesi aynı anlama gelmektedir. Çünkü ikisinde de “ağırlık ve istikrar” anlamı vardır.⁹² Buradan hareketle hadiste geçen bu iki kelimenin birbirini tekit ettiği söylenmiştir.⁹³ Bazı ulemâya göre ise bu kelimelerin eş anlamlı olmakla birlikte aralarında ince anlam farkının olduğu ifade edilmiştir. Mesela Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 395/1005) eş anlamlı kelimelerin anlam farklarını incelediği *el-Furûku'l-lugaviyye* adlı eserinde şöyle demektedir: “*Sekinet, öfke ve korku anındaki sakinlik hâlidir. Sekinet kalbe izafe edilir ve heybet (büyüklük, yücelik) olsun veya olmasın tezahür eder. Vakar ise sadece heybet durumunda tezahür eder.*”⁹⁴ Bu konuda Nevevî'nin değerlendirmeleri de şöyledir: “*Sekinet hareketlerdeki teennî hâlidir, abes sayılan şeylerden kaçınmaktır. Vakar ise hey'ette (görünüm, şekil, suret) olmaktadır. Mesela, bakışları alçaltmak, yüksek sesle konuşmamak, yürürken önüne bakmak vakardan sayılır.*”⁹⁵ Bu değerlendirmelerden anlaşıldığına göre sekinet ve vakar kelimeleri eş anlamlı olmakla birlikte sekinetin kalpteki, vakarın ise dış görünüşteki sükûnet ve ağır başlılık hâli olduğu söylenebilir.

Yukarıda zikredilen hadisler bir müminin hayatın her alanındaki söylem ve eylemlerinde vakarla hareket etmesini ve vakarı zedeleyecek her türlü söz ve davranıştan uzak durmasını ifade etmektedir. Çünkü hadiste Allah Resûlü (s.a.s.) ezan okunduğunda cemaate yetişmek için bile olsa namaza giderken acele edilmemesini, sükûnet ve vakar içerisinde gidilmesini tavsiye etmektedir. Dolayısıyla cemaate yetişememe endişesinin olduğu durumlarda bile namaza giderken vakarlı olmak gerektiğine göre, hayatın her alanında bu şuurla hareket etmek gerekmektedir.⁹⁶ Buna göre mümin her

⁹¹ Buhârî, “Ezan”, 20 (No: 635); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/323 (No: 5873).

⁹² Kâdî İyâz, Ebu'l-Fadl Mûsâ el-Yahsubî, *Meşâriku'l-envâr alâ sıhâhi'l-âsar* (Tunus: el-Mektebetü'l-Atîka, Kahire: Dârü't-Türâs, 1978), 2: 293.

⁹³ Kâdî İyâz, Ebu'l-Fadl Mûsâ el-Yahsubî, *İkmâlü'l-mu'lim bi-fevâidi Müslim*, thk. Yahya İsmail (Mansûra: Dârü'l-Vefâ, 1419/1998), 2: 553.

⁹⁴ Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Furûku'l-lugaviyye*, thk. Muhammed İbrahim Selim (Kahire: Dârü'l-İlm ve's-Sekâfe, 1418/1997), 202.

⁹⁵ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref, *Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*, (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1414/1994), 5: 141.

⁹⁶ Bk. Kandemir - Çakan - Küçük, *Riyâzü's-Sâlihîn Tercüme ve Şerh*, 4: 138.

daim vakarlı bir duruş sergileyerek saygınlığını ve şahsiyetini korumaya gayret etmelidir. Mümin kibirden uzak tevazu içinde, gözlerini haramdan koruyarak, dikkat çekmek için yapay hareketlerden sakınarak, mümkün olduğunca sağa sola bakmaksızın önüne bakarak, ne hızlı ne yavaş orta ölçekli bir şekilde yürümelidir. Mümine yaraşan her konuda olduğu gibi yürürken de İslâmî terbiye ve âdâba dikkat etmek, en mükemmel ve muteber olan hâlde bulunmaktır.⁹⁷

Burada konuyla ilgili olarak şu hususa açıklık getirmek gerekmektedir: Bu rivayetlerde namaza acele ederek koşar adımlarla gitmek yasaklanmıştır. Hâlbuki Kur’ân-ı Kerîm’de Cuma namazı hakkında, “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı (ezan okunduğu) zaman Allah’ı anmaya koşun.” (Cum’a, 62/9) buyrulmuştur. Ancak âyet ve hadiste geçen “koşmak” tabirleri ayrı manalarda kullanılmıştır. Âyette geçen “koşmak” mecâzî bir anlatım olup bununla yürümek ve gitmek kastedilmiştir. Hadiste geçen “koşmak” tabiri ile ise kelimenin hakikî manası kastedilmiştir. Nitekim hadiste geçen, “Yetiştiginiz kadarını kılınız, yetişemediğiniz rekâtları ise sonra tamamlayın.” ifadesi de bu anlama işaret etmektedir. Bundan dolayı âyet ile hadis arasında bir çelişki söz konusu değildir.⁹⁸

3.4. Giyim-Kuşam ve Görünüme Önem Vermek

Giyim kuşam başta olmak üzere görünüm, insanın vakar ve saygınlığı açısından çok önemli bir rol oynamaktadır. Zira giyim kuşam ve dış görünümün insanın şahsiyet ve saygınlığını ifade etmede güçlü bir dili vardır. Halk arasında meşhur olan, “*İnsan elbisesiyle karşılaşır, fikirleriyle uğurlanır.*” sözü bu bakımdan anlamlıdır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de de elbisenin temiz⁹⁹ ve güzel¹⁰⁰ olmasının istenmesi yanında insanın mahrem yerlerinin muhafazasında elbisenin rolüne dikkat çekilmesi¹⁰¹ insanın saygınlığının korunmasında giyim kuşamın önemli bir yeri olduğuna işaret etmektedir. Aynı şekilde Hz. Peygamber’in hanımlarına hitaben, onların herhangi bir kadın gibi olmadıkları vurgulanarak açılıp saçılmamalarının emredilmesi¹⁰² giyim kuşam ve görünümün insanın iffet, vakar ve saygınlığında çok önemli bir gösterge aracı olduğuna işaret etmektedir.

Giyim kuşam ve güzel görünümün vakar konusunda önemli bir gösterge olduğu Hz. Peygamber’in hayatında ve hadislerinde daha net olarak görülmektedir. Allah Resûlü (s.a.s.) giyim kuşamının temizliğine olduğu

⁹⁷ Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi* (İstanbul: Sönmez Yayınları, 1975), 3: 552.

⁹⁸ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 5: 223.

⁹⁹ Müddessir, 74/4.

¹⁰⁰ A'râf, 7/31.

¹⁰¹ A'râf, 7/26.

¹⁰² Ahzâb, 33/32-33.

kadar vakar ve onuruna yakışır olmasına da dikkat etmiştir.¹⁰³ Hz. Peygamber (s.a.s.) ölçülü, düzenli, uyumlu, temiz ve güzel giyimiyle çevresindeki insanlar üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Mesela, İbn Abbâs “*Ben elbiselerin en güzelini Resûlullah’ın üstünde gördüm.*”¹⁰⁴ diyerek bu konudaki duygu ve gözlemlerini dile getirmiştir.

Allah Resûlü (s.a.s.) güzel görünüm konusunda müminlerin de aynı hassasiyet ve duyarlılıkta olmasını istemiştir. Konuyla ilgili olarak Abdullah b. Mes’ûd (ö. 32/652-53) bir hatırasını şöyle anlatmıştır: Bir gün Hz. Peygamber (s.a.s.), “Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez.” buyurdu. Bunu duyan bir adam “Ama insan elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasından hoşlanır.” deyince Allah Rasûlü (s.a.s.), “Allah güzeldir, güzelliği sever. Kibir ise hakkı inkâr etmek ve insanları küçük görmektir.” buyurdu.¹⁰⁵

Bu rivayetin Taberânî’deki (ö. 360/971) ifadeleri ise şöyledir: Abdullah b. Ömer (ö. 73/693), bir sohbet esnasında, “Ben Allah Resûlü’nün ‘Elbisesini kibirlenerek yerde sürüyenlere (Allah rahmet nazarıyla) bakmaz.’ buyurduğunu işittim.” der. Bunu duyan Ebû Reyhâne şöyle der: “Vallahi bu naklettiğin hadis beni rahatsız etti. Vallahi ben güzelliği severim. O kadar ki ayakkabımın ipinden, kırbacımın bağına kadar her şeyimin güzel olmasını isterim. Şimdi bunlar da mı kibir? Oysa Allah Resûlü (s.a.s.), ‘Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzelliği sever. Ve Allah, nimetinin kulunun üzerinde görülmesini sever. Kibir ise hakkı inkâr etmek ve insanları küçük görmektir.’ buyurdu.”¹⁰⁶

Bu hadislere göre israf ve kibirden uzak olmak şartıyla başta giyim kuşam olmak üzere her konuda imkânların en iyi şekilde kullanılması ve güzel bir görünüme sahip olunması meşru görülmüştür. Nitekim “İsraf ve kibirden sakınarak yiye, için, giyinin ve sadaka verin.”¹⁰⁷ hadisinde de aynı husus vurgulanmıştır. Aynı şekilde Allah Resûlü (s.a.s.) bir defasında eskimiş elbiseler içinde pejmürde ve dağınık bir vaziyette yanına gelen ve Mâlik b. Nadle olduğu ifade edilen¹⁰⁸ sahabînin varlıklı biri olduğunu öğrenince, “Allah sana bir mal verdiği zaman, O’nun nimetinin ve ikramının belirtileri üzerinde görülsün.” buyurarak¹⁰⁹ Allah tarafından verilen nimetin gereğine göre davranılmasını istemiştir. Bu husus aynı zamanda,

¹⁰³ Heyet, *Hadislerle İslam* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 6/338.

¹⁰⁴ Ebû Dâvûd, “Libâs”, 5 (No: 4037); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 8/309 (No: 16740).

¹⁰⁵ Müslim, “İmân”, 147 (No: 91); Tirmizî, “Birr”, 61 (No: 2006).

¹⁰⁶ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-ıvsat*, 5/60 (4668).

¹⁰⁷ Buhârî, “Libâs”, 1; Nesâî, “Zekât”, 66 (No: 2555); İbn Mâce, “Libâs”, 23 (No: 3605).

¹⁰⁸ Mübârekfûrî, Muhammed Abdurrahmân, *Tuhfetü’l-ahvezî şerhu Câmi’i’l-Tirmizî*, thk. Abdülvehhâb Abdüllatif (Beyrut: Dâru’l-Fikr, t.y.), 6: 143; Şehârenfûrî, *Bez-lü’l-mechûd*, 16/387.

¹⁰⁹ Ebû Dâvûd, “Libâs”, 14 (No: 4063); Tirmizî, “Birr”, 63 (No: 2013); Nesâî, “Zînet”, 52 (No: 5233).

“Allah, nimetinin kulunun üzerinde görülmesini sever.”¹¹⁰ hadisinde ifade edildiği üzere Allah’ın verdiği nimete şükür anlamı taşımakta ve dolayısıyla Allah’ı hoşnut etmektedir. Buna göre imkânı olanların pejmürde bir şekilde giyinmesi ve onu görenlerde kendisine zekât ve sadaka verme hissi uyandıracak bir intiba bırakması doğru değildir.¹¹¹

Allah Resûlü (s.a.s.) yolculuk, çalışma ve savaş durumlarında bile kılık kıyafetin ve görünümüm güzel olmasına önem vermiştir. Allah Resûlü (s.a.s.) yolculuğa çıkan ashâbını bu konuda şöyle uyarmıştır: “Sizler, kardeşlerinizin yanına gidiyorsunuz. Binitletinizin bakımını iyi yapın, kıyafetlerinizi düzeltin! Öyle ki yüzdeki bir ben nasıl dikkat çekici ise, siz de onun gibi insanlar içinde gözde olun! Çünkü Allah çirkin görünümü ve çirkin söz ve davranışı sevmez.”¹¹² Aynı şekilde Allah Resûlü (s.a.s.), Benî Enmâr Gazvesi’ne çıktığında hayvanları gütmekle görevlendirilen bir sahâbîyi yıpranmış elbiseler içinde görünce başka elbisesi varsa onu giymesini istemiş, sahâbî yeni elbisesini giyince savaşa giderken bile kılık kıyafetine dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹¹³ Bu hadislere göre Allah Resûlü (s.a.s.), her şart ve durumda Müslümanların bakımlı, göze hoş gelen, temiz ve gıpta edilen nezih insanlar olmasını arzu etmiştir.¹¹⁴

Allah Rasûlü (s.a.s.) giyim kuşamla ilgili olarak elbisenin temiz olması yanında¹¹⁵ renk tercihine ve uyumuna dikkat edilmesini istemiş,¹¹⁶ tek ayakkabı ile gezilmesini hoş görmeyerek¹¹⁷ ayakkabıların şekil ve düzenine dikkat edilmesini tavsiye etmiştir.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) giyim kuşam yanında beden bakımı ve temizliği üzerinde de titizlikle durmuştur. O, bu bağlamda saç bakımı ve temizliğine önem vermiş¹¹⁸ saçı başı dağınık gezenleri uyarmıştır.¹¹⁹ Yine ağız, burun ve diş temizliği¹²⁰ ile mahrem yerlerdeki kılların temizliğini, tırnak, sakal ve bıyık bakımını fitrî bir gereksinim olarak ifade etmiştir.¹²¹ Ayrıca yemekten önce ve sonra ellerin yıkanmasını istemiş,¹²² kötü kokuy-

¹¹⁰ Tirmizî, “Edeb”, 54 (No: 2828); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/254 (No: 8328).

¹¹¹ Kandemir - Çakan - Küçük, *Riyâzü’s-Sâlihîn Tercüme ve Şerh*, 4/328.

¹¹² Ebû Dâvûd, “Libâs”, 25 (No: 4089).

¹¹³ İmam Mâlik, “Libâs”, 1 (No: 1800).

¹¹⁴ Heyet, *Hadislerle İslâm*, 6/336.

¹¹⁵ Ebû Dâvûd, “Libâs”, 14 (No: 4062).

¹¹⁶ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 5 (No: 4789); Tirmizî, “Edeb”, 45 (No: 2816).

¹¹⁷ Buhârî, “Libâs”, 40 (No: 5856); Müslim, “Libâs”, 68 (No: 2097); Ebû Dâvûd, “Libâs”, 41 (No: 4137).

¹¹⁸ Ebû Dâvûd, “Tereccül”, 3 (No: 4163); İmam Mâlik, “Şa’r”, 6 (No: 1902).

¹¹⁹ Ebû Dâvûd, “Libâs”, 14 (No: 4062); İmam Mâlik, “Şa’r”, 7 (No: 1903).

¹²⁰ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 29 (No: 53-54); İbn Mâce, “Tahâret”, 8 (No: 292-293).

¹²¹ Buhârî, “İsti’zân”, 51 (No: 6297); Müslim, “Tahâret”, 49 (No: 257).

¹²² Ebû Dâvûd, “Et’ime”, 11 (No: 3761); Tirmizî, “Et’ime”, 39 (No: 1853).

la insanların rahatsız edilmemesini emretmiş¹²³ ve haftada en az bir defa banyo yapmayı Allah'ın kulları üzerindeki hakkı sayarak¹²⁴ beden bakımı ve temizliğine gerekli önemin verilmesini istemiştir. Aynı şekilde çevre temizliği üzerinde hassasiyetle durmuştur.¹²⁵

Bütün bu ifade edilen hadisler, insanın başta kendi vakar ve saygınlığını olmak üzere aynı zamanda ailesi ve yaşadığı çevreye saygısını gösteren emir ve tavsiyelerdir. Bu hadislerle göre mümin giyim kuşam, görünüm ve yaşam tarzındaki vakar ve zarifliğiyle insanların kendisine imrendiği hoş bir görüntü arz etmelidir. Mümin giyim kuşam, görünüm ve yaşam tarzında tertipli, düzenli, uyumlu, temiz ve güzel olmalı; bu hususta vakar ve saygınlığına gölge düşürmemelidir. Müslüman, bir birey olarak dışarıdan nasıl görüldüğüne ve algılandığına dikkat etmeli, manevî güzellikler yanında dış görünümündeki güzellik ile de çevresine hoş bir intiba bırakmaya gayret göstermelidir.

Burada konuyla ilgili olarak şu husus üzerinde de durmak gerekmektedir: İslâm, insanın giyim kuşam ve görünüm güzelliğine önem vermesini istemekle birlikte bu hususun suistimal ve istismar edilmesini onaylamamıştır. Buna göre gösteriş ve israf içinde olmak, ayrıca yapay güzellik kaygısı ile açılıp saçılarak, süslenmede abartı ve aşırılığa kaçarak başkaları üzerinde seviyesiz bir ilgi uyandırmaya çalışmak İslâm'da yasaklanmıştır. Bu yasaklanan hususlar kadın olsun erkek olsun insanın vakar ve saygınlığına yakışmamaktadır. Dolayısıyla giyim kuşam ve görünüm güzelliğinde İslâm'ın bu konuda ortaya koyduğu sınırlara riayet edilmesi son derece önem arz etmektedir.

3.5. Sesi ve Sözü Güzeli Kullanmak

Bir gün bir grup Yahudi, Hz. Peygamber'in yanına geldi ve (es-selâmü aleyküm yerine) "es-sâmü aleyküm" (Ölüm üzerinize olsun!) dediler. Orada bulunan Hz. Âişe, bu kabalık karşısında kendini tutamadı ve onlara, "Allah'ın lâneti ve gazabı da sizin üzerinize olsun!" diye karşılık verdi. Bunun Hz. Peygamber (s.a.s.), "Sakin ol ey Âişe! Kibar ve nazik olmalı, kaba davranmaktan ve çirkin konuşmaktan da sakınmalısın." buyurdu. Hz. Âişe, "Onların ne söylediklerini duymadın mı?" deyince Hz. Peygamber (s.a.s.) şu karşılığı verdi: "Ben de onlara aynıyla karşılık verdim! Benim onlar hakkındaki duam kabul olur, fakat onların benim hakkımdaki dilekleri kabul olmaz."¹²⁶

Ebû Musa el-Eş'arî (ö. 42/662-63) şöyle anlatmıştır: Hayber Seferi

¹²³ Müslim, "Cum'a", 6 (No: 847); Ebû Dâvûd, "Tahâret", 128 (No: 352-353).

¹²⁴ Buhârî, "Cum'a", 12 (No: 898); Müslim, "Cum'a", 9 (No: 849).

¹²⁵ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 14 (No: 25-26); İbn Mâce, "Tahâret", 21 (No: 328).

¹²⁶ Buhârî, "Edeb", 38 (No: 6030); Müslim, "Selâm", 10-11 (No: 2165); Tirmizî, "İsti'zân", 12 (No: 2710).

dönüşünde ashâb-ı kirâm Medine'ye yaklaştıklarında yol güzergâhındaki bir tepeye çıkınca yüksek sesle “Allâhü ekber, Allâhü ekber, lâ ilâhe illâ-lâh” diyerek tekbir ve tehlil getirmeye başlamışlardı. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.s.) onlara şu nasihatte bulundu: “Kendinize gelin! Siz sağır olan ve burada bulunmayan birisine seslenmiyorsunuz. Bilakis her şeyi işiten, gören ve size çok yakın olan Allah’a sesleniyorsunuz.”¹²⁷

Hadislere göre sesi ve sözü kullanırken edep, sükûnet ve nezaket içinde olmak; kabalıktan, sertlikten ve kötü sözden uzak durmak, saygın, ağırbaşlı ve olgun bir mümin olmanın en önemli göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Hadislerde geçtiği üzere Allah Resûlü (s.a.s.) konuşmalarında her zaman zarif, sakin ve ağırbaşlı davranmış,¹²⁸ hiçbir zaman yüksek sesle¹²⁹ ve lüzumsuz yere konuşmamış,¹³⁰ kaba, kötü ve çirkin sözlerden uzak durmuştur.¹³¹ Allah Resûlü (s.a.s.) müminlerin de her konuda bu hususa dikkat etmesini istemiştir. Mesela yukarıdaki birinci hadiste kaba ve kötü konuşmalara karşı bile sakin, ağırbaşlı ve nazik olunması istenmiştir. İkinci hadiste ise içten veya kısık sesle dua ve zikirde bulunmak tavsiye edilmiş, yüksek sesle dua ve zikirde bulunmak hoş karşılanmamıştır. Böylece dua ve zikirde bile âdâp ve vakara uygun davranmanın gerekliliği ifade edilmiştir.¹³² Mescitte ibadet ederken bile ölçülü hareket edilmesi gerektiğini bildiren Allah Resûlü (s.a.s.) kendisi itikâfta bulunduğu sırada bazı kişilerin yüksek sesle Kur’ân okuduklarını işitince, “Dikkat edin! Hepiniz Rabbinize münâcât ediyorsunuz. Birbirinizi rahatsız etmeyin! Kıraatte ya da namazda biriniz sesini diğerinden daha fazla yükseltmesin!”¹³³ buyurarak onları ikaz etmiştir.¹³⁴ Yine “Sabır, musibetin başa geldiği ilk anda olmalıdır.”¹³⁵ hadisiyle en acılı zamanlarında bile müminin vakarla hareket edip isyana varan söz ve davranışlardan uzak durması gerektiğini vurgulanmıştır.¹³⁶

Diğer taraftan hadislerde sesi ve sözü kullanma şeklinin dinî, ahlâkî ve insanî kimliği belirlemede önemli bir yansıma aracı olduğuna işaret edilmiştir. “Mümin, insanları karalamaz ve kötülemez, kimseye lânet etmez,

¹²⁷ Buhârî, “Meğâzî”, 39 (No: 4205); Müslim, “Zikir”, 44 (No: 2704); Ebû Dâvûd, “Vitr”, 26 (No: 1526).

¹²⁸ Tirmizî, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*, 184-185 (No: 226).

¹²⁹ Buhârî, “Büyü”, 50 (No: 2125); Tirmizî, “Birr”, 69 (No: 2023).

¹³⁰ Tirmizî, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*, 184 (No: 226). Ayrıca bkz. Nesâî, Cum’a, 31 (No: 1410).

¹³¹ Buhârî, “Edeb”, 38 (No: 6031); Müslim, “Fedâil”, 68 (No: 2321).

¹³² Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-mu’lim*, 8/199; Nevevî, *Sahihu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*, 17/42.

¹³³ Ebû Dâvûd, “Tatavvu”, 25 (No: 1332); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/258 (No: 12219).

¹³⁴ Heyet, *Hadislerle İslam*, 2/295.

¹³⁵ Buhârî, “Cenâiz”, 31 (No: 1283); Müslim, “Cenâiz”, 14-15 (No: 926).

¹³⁶ Heyet, *Hadislerle İslam*, 3/647.

kötü sözlü, kaba ve hayâsız değildir.”¹³⁷ hadisinde bu husus vurgulanmıştır. Hadiste konuşma konusunda müminin vakur, olgun ve asil karakterine vurgu yapılmış ve bu gibi kötü vasıflar müminin karakteri ile bağdaştırılmamıştır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de müminlerin özellikleri arasında boş sözlerden yüz çevirdikleri¹³⁸ ve boş bir söz işittiklerinde vakarla hareket ettikleri bildirilerek¹³⁹ aynı husus ifade edilmiştir. Konuyla ilgili olarak “Her kim Allah’a ve âhîret gününe iman ediyorsa ya hayır söylesin ya da sussun.”¹⁴⁰ hadisinde de güzel konuşmak ile iman arasında güçlü bağın bir bağın olduğuna temas edilmiştir.¹⁴¹ Aynı şekilde başka bir hadiste lüzumsuz, gereksiz ve kötü konuşmanın ise münafıklık alameti olduğu belirtilerek¹⁴² konuşma konusunda münafıkların zayıf karakterlerine işaret edilmiştir. Ayrıca hadislerde çok konuşmanın kalbi kararttığı,¹⁴³ kötü konuşmanın kabalıktan olduğu¹⁴⁴ ve insanı çirkinleştirdiği,¹⁴⁵ boşboğazlığın ve gevezeliğin, niteliksiz, amaçsız, gereksiz, yakışsız, çirkin ve yapmacık konuşmanın kötü ahlâk olduğu¹⁴⁶ ifade edilerek meselenin insanın manevî hayatındaki olumsuz etkilerine atıfta bulunulmuştur. Bu hususun devamı olarak Allah’ın adının hiç anılmadığı boş konuşmalar,¹⁴⁷ müminlerin birbirlerine yakışsız konuşmaları,¹⁴⁸ konuşulması gereken yerde susulması¹⁴⁹, insanları güldürmek için veya eğlence amaçlı yalan yanlış konuşmalar,¹⁵⁰ topluluk içinde gizli fısıldaşmalar,¹⁵¹ çok ve gereksiz soru sorma¹⁵² gibi konular da hadislerde yasaklanmıştır.

Bütün bu hadislere göre konuşmak insanın değer ve saygınlığını belirleyen temel ölçütlerden birini oluşturmaktadır. Çünkü sesi ve sözü kullanma tarzı, ifade ettiği anlamlar yanında insanın karakter ve ruh dünyasını yansıtan bir ayna işlevine de sahiptir. Nitekim münafık tabiatlı kimselerin tanınmasında konuşma tarzının önemini ifade eden, “Andolsun, sen onları ko-

¹³⁷ Tirmizî, “Birr”, 48 (No: 1984); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/549 (No: 3916).

¹³⁸ Mü’minûn, 23/3.

¹³⁹ Furkân, 25/63, 72.

¹⁴⁰ Buhârî, “Edeb”, 30 (No: 6018); Müslim, “İmân”, 74-75 (No: 47).

¹⁴¹ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 10/461.

¹⁴² Tirmizî, “Birr”, 80 (No: 2034); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9/213 (No: 22950).

¹⁴³ Tirmizî, “Zühd”, 62 (No: 2419); İmam Mâlik, “Kelâm”, 8 (No: 1994).

¹⁴⁴ Tirmizî, “Birr”, 65 (No: 2016); İbn Mâce, “Zühd”, 17 (4184).

¹⁴⁵ Tirmizî, “Birr”, 47 (No: 1981); İbn Mâce, “Zühd”, 17 (4185).

¹⁴⁶ Tirmizî, “Birr”, 71 (No: 2025); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/421 (No: 9057).

¹⁴⁷ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 25 (No: 4855-4856); Tirmizî, “Deavât”, 38 (No: 3444).

¹⁴⁸ Buhârî, “Edeb”, 44 (No: 6044); Müslim, “İmân”, 116 (No: 64); İbn Mâce, “Sünnet”, 9 (No: 69).

¹⁴⁹ Tirmizî, “İlim”, 3 (No: 2658); İbn Mâce, “Sünnet”, 24 (No: 261).

¹⁵⁰ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 80 (No: 4990); Tirmizî, “Zühd”, 10 (No: 2322).

¹⁵¹ Buhârî, “İsti’zân”, 47 (No: 6290); Müslim, “Selâm”, 36 (No: 2183).

¹⁵² Müslim, “Hac”, 412 (No: 1337); Nesâî, “Menâsikü’l-hac”, 1 (No: 2615).

nuşma tarzlarından da tanırısın.” (Muhammed, 47/30) âyetinde de konuşma şeklinin şahsiyet ve karakteri belirlemedeki işlevi net olarak vurgulanmaktadır. Bundan dolayı da olsa gerek Kur’ân-ı Kerîm’de üzerinde en fazla durulan hususlardan birisi konuşmanın olumlu ve olumsuz vasıflarıyla ilgilidir. Kur’ân-ı Kerîm’e göre konuşmak insana verilen en büyük nimetlerden biri olarak ifade edilmekle¹⁵³ birlikte bu nimetin güzel kullanılması konusunda birçok olumlu sıfattan bahsedilmiştir. Kavl-i hasen (güzel söz),¹⁵⁴ kavl-i marûf (uygun ve olumlu söz),¹⁵⁵ kavl-i adl (dengeli söz),¹⁵⁶ kavl-i sedîd (sağlam ve doğru söz),¹⁵⁷ kavl-i tayyib (hoş söz),¹⁵⁸ kavl-i leyyin (yumuşak ve faydalı söz),¹⁵⁹ kavl-i kerîm (saygılı söz),¹⁶⁰ kavl-i belîğ (etkili ve açık söz)¹⁶¹ ve kavl-i meysûr (kolaylaştırıcı söz)¹⁶² bu olumlu sıfatların başlıcalarını oluşturmaktadır. Buna karşılık kavl-i su’ (kötü söz),¹⁶³ kavl-i münker (çirkin söz),¹⁶⁴ kavl-i zûr (yalan söz),¹⁶⁵ kavl-i lahn (eğri söz)¹⁶⁶ ve kavl-i zuhruf (süslü söz)¹⁶⁷ gibi ifadeler ise konuşmanın olumsuz anlamdaki vasıflarından bahsetmektedir.¹⁶⁸

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse âyet ve hadislere göre sesi ve sözü güzel kullanmak Müslüman’ın ağırbaşlılığı, saygınlığını ve karakteri ile ilişkilendirilen önemli hususların başında gelmektedir. Buradan hareketle ulemâ, sesi ve sözü güzel kullanmayı vakarın en önemli göstergelerinden biri olarak ifade etmişlerdir.¹⁶⁹ Bundan dolayı mümin Hz. Peygamber’in buyurduğu üzere dilinden insanların güven içinde olduğu kimse olmalı,¹⁷⁰ dilinin şerrinden Allah’a sığınmalı,¹⁷¹ ya hayır konuşmalı ya da susmalı,¹⁷²

¹⁵³ Bakara, 2/31-33; Rahmân, 55/4.

¹⁵⁴ Bakara, 2/83.

¹⁵⁵ Bakara, 2/235, 263; Nisâ, 4/5, 8; Ahzâb, 33/32.

¹⁵⁶ En’âm, 6/152.

¹⁵⁷ Nisâ, 4/9; Ahzâb, 33/70.

¹⁵⁸ Hac, 22/24. Ayrıca bk. İbrahim, 14/24.

¹⁵⁹ Tâhâ, 20, 44.

¹⁶⁰ İsrâ, 17/23.

¹⁶¹ Nisâ, 4/63.

¹⁶² İsrâ, 17/28.

¹⁶³ Nisâ, 4/148. Ayrıca bk. İbrahim, 14/26.

¹⁶⁴ Mücâdele, 58/2.

¹⁶⁵ Hac, 22/30.

¹⁶⁶ Muhammed, 47/30.

¹⁶⁷ En’âm, 6/112.

¹⁶⁸ Mehmet Görmez, “Kur’an’ı Kerim’in Işığında Söz ve Davranış Estetiği”, *Diyanet Aylık Dergi* 189 (Eylül 2006), 5-7.

¹⁶⁹ Nevevî, *Sahîhu Müslim bi-şerhi’n-Nevevî*, 5: 141.

¹⁷⁰ Buhârî, “İmân”, 4 (No: 10); Müslim, “İmân”, 65 (No: 41).

¹⁷¹ Tirmizî, “Deavât”, 74 (No: 3503).

¹⁷² Buhârî, “Edeb”, 31 (No: 6018); Müslim, “İmân”, 74-75 (No: 47).

konuştuğu zaman ise mümin olmanın sorumluluğu, disiplini ve vakarı içerisinde hareket ederek güzel bir üslup kullanılmalıdır.¹⁷³ Mümin İslâm ahlâkına uymayan kaba ve çirkin sözlerin, argo ve küfürlü ifadelerin, müstehcen fıkra ve hikâyelerin inanç ve ahlâkını zaafa uğratacağını, vakar ve saygınlığına gölge düşüreceğini unutmamalıdır. Bu konuda dilin afetleri sayılan hususlara riayet etmek son derece önemlidir. Edep kuralları başta olmak üzere insanın ahlâkî şahsiyetine ve saygınlığına aykırı olan bu sözlü afetleri Gazzâlî (ö. 505/1111), *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn* adlı eserinde yirmi maddede şöyle toplamıştır: 1. Boş sözler, 2. Fuzulî konuşma, 3. Batıla dalmak, 4. İçi boş tartışmalar, 5. Husumet eseri söylenen sözler, 6. Ağzı eğip bükererek konuşmak, 7. Secili ve edebî konuşmalara özenerek yapmacık sözler söylemek, 8. Küfür, sövgü ve fahiş (kötü) konuşmak, 9. Her türlü canlı ve cansız varlığa lânet etmek, 10. Kötü tegannî (şarkı vb.) ve anlamsız şiir, 11. Kötü mizah ve şaka yapmak, 12. Alay ve istihza etmek, 13. Sırrı ifşa etmek 14. Yalandan söz vermek, 15. Yalan söylemek ve yalan yere yemin etmek, 16. Gıybet etmek, 17. Söz taşımak, 18. İnsanları mübalâğa ile övmek, 19. Sözün inceliklerinden ve hatalarından gaflet içinde olmak 20. Yersiz ve anlamsız soru sormak.¹⁷⁴

Bunlara ek olarak şu hususa da dikkat etmek gerekmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı âyetlerde Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiği ve onlarla alay edildiği konuşma ortamlarında başka bir söze geçilmediği takdirde durulmaması¹⁷⁵ veya bu konuşmalardan yüz çevrilerek tepki gösterilmesi istenmektedir.¹⁷⁶ Buna göre İslâm'ın ilke ve prensipleri hakkında olumsuz konuşmaların yapıldığı durumlarda mümine düşen vazife, gücü yetiyorsa sözlü veya fiilî olarak buna engel olması, gücü yetmiyorsa ise o ortamı terk etmesidir.¹⁷⁷

3.6. Her Alanda Güçlü Olmak

Hz. Peygamber (s.a.s.) hicretin 6. yılında ashâbıyla beraber umre yapmak için yola çıkmış, ancak müşriklerin izin vermemesi üzerine Hudeybiye Antlaşması'nı yaparak geri dönmüştü. Bu antlaşmada Müslümanların bir yıl sonra Kâbe'yi ziyarete gelebilecekleri Mekke'de üç günden fazla kalmayacakları hususu hükme bağlanmıştı.¹⁷⁸ Ertesi yıl olunca Hz. Peygamber (s.a.s.) umre yapmak üzere ashâbıyla birlikte Medine'den yola çıktı ve bir süre sonra Mekke'ye ulaştı. Mekke'li Müslümanlar, Medine'ye hicret edin-

¹⁷³ Tirmizî, "Bir", 48 (No: 1984); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/549 (No: 3916).

¹⁷⁴ Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn* (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1432/2011), 5: 391.

¹⁷⁵ Nisâ, 4/140.

¹⁷⁶ En'âm, 6/68.

¹⁷⁷ Bk. Heyet, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2: 165, 423.

¹⁷⁸ Buhârî, "Megâzî", 44 (No: 4251).

ce oranın havası kendilerini olumsuz etkilemiş ve biraz zayıf düşmüşlerdi.¹⁷⁹ Bundan dolayı Mekkeliler Müslümanların tavaf ve sa'y yapmaya güçlerinin yetmeyeceğini iddia etmişlerdi.¹⁸⁰ Hz. Peygamber (s.a.s.) bu iddiaların asılsız olduğunu göstermek için tavaf sırasında sağ omuzun ve kolun açık bırakılmasını ve tavafın ilk üç şavtında kısa adımlarla koşup omuzları silerek çalınmış ve heybetli yürünmesini (remel), ayrıca sa'y esnasında belli bir mesafede koşar gibi hızlı gidilmesini (hervele) söyledi.¹⁸¹

Erkeklerin tavaf yaparken ilk üç dönüşlerinde (şavt) daha heybetli yürümeleleri ile tavafta ihramlıyken sağ omuzlarını açık bulundurmaları ve sa'y esnasında belli bir mesafede koşar gibi hızlı gitmeleri aslında Mekke müşriklerine karşı güç ve gövde gösterisi amaçlı ortaya çıkmıştır. Nitekim İbn Abbâs bu hususu şöyle ifade etmiştir: "Allah Resûlü (s.a.s.) müşriklere gücünü göstermek için Kâbe'yi tavaf ederken ve Safâ ile Merve arasında sa'y ederken koşmuştur."¹⁸² Hz. Ömer (ö. 23/644) de aynı hususu şöyle belirtmiştir: "Biz neden hala bu remele devam ediyoruz ki? Çünkü vaktiyle biz, onunla müşriklere karşı güç gösterisi yapmıştık. Hâlbuki Yüce Allah onları helak etmiştir. Fakat biz, Hz. Peygamber'in yapmış olduğu bir şeyi terk etmek istemeyiz."¹⁸³ Nitekim Müslümanların remel ve hervele yapmalarının müşrikleri şaşırttığı ve "Medine sıtması onları zayıf düşürmemiş, gayet zinde görünüyorlar." dedikleri nakledilmiştir.¹⁸⁴

Bu rivayetlere göre Müslümanların vakar ve saygınlıklarını ifade etmek maksadıyla düşmana karşı güç ve gövde gösterisinde bulunmaları caiz görülmüştür.¹⁸⁵ Buradan hareketle bu içerikteki uygulamalar riya ve kibir kapsamında değerlendirilmemiş, tevazua aykırı görülmemiştir. Hatta yerine göre bu şekilde davranmanın daha evla olduğu ifade edilmiştir.¹⁸⁶ Şöyle ki, tevazu sahibi olmak Müslümanlığın gereklerindedir. Ancak her şeyde olduğu gibi tevazuda da aşırıya kaçmamak önemlidir. Zira mümin hem kendisinin hem de Müslüman kardeşinin saygınlığını ve şerefini korumakla memurdur.¹⁸⁷ Müminler kendilerini hakir görenlere karşı kararlı ve asil duruşlarını korumalı, şereflerinin ayaklar altına alınmasına müsaade etmemelidir. Zira Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği gibi: "Muhammed,

¹⁷⁹ Müslim, "Hac", 240 (No: 1266).

¹⁸⁰ Müslim, "Hac", 237 (No: 1264).

¹⁸¹ Buhârî, "Meğâzi", 44 (No: 4256-4257); Müslim, "Hac", 237-240 (No: 1264-1266).

¹⁸² Buhârî, "Hac", 80 (No: 1649); Müslim, "Hac", 241 (No: 1266); Tirmizî, "Hac", 39 (No: 864).

¹⁸³ Buhârî, "Hac", 57 (No: 1605); Ebû Dâvûd, "Menâsik", 50 (No: 1887).

¹⁸⁴ Müslim, "Hac", 240 (No: 1266); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/246 (2738).

¹⁸⁵ İbn Battâl, Ebu'l-Hasen Alî, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003), 4: 285. Ayrıca bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3/549; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 9: 357.

¹⁸⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3: 549; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 9: 357.

¹⁸⁷ Ebû Dâvûd, "Edeb", 36 (No: 4884); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/629 (No: 16811).

Allah'ın Rasûlü'dür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin (kararlı ve tavizsiz), birbirlerine karşı da merhametlidirler.” (Fetih, 48/29) Hz. Peygamber'in, sıtma hastalığından dolayı zayıf düşen ashâbına, Mekke'ye geldiklerinde onları aciz görerek onlarla alay etmek isteyen müşriklerin önünden geçerken remel yaparak yani çalımlı bir şekilde yürüyerek tavaf etmelerini emretmesi de bu amaca mâtuftur.¹⁸⁸

Güçlü olmak Müslümanlar için en önemli hayatî erdemlerden biridir. Zira güçlü olmamak baskı ve saldırılara direnç gösterememeye ve kolaylıkla başkalarının tahakkümü altına girmeye sebep olabilir. Ayrıca zayıflık ve korkaklık insan onuruna yakışmayan ve onun alçaklıkla damgalanmasına yol açan sonuçlar doğurabilir. Bu ise Müslüman'a yakışan bir durum değildir. Zira Müslüman güçlü bir kişiliğe sahip olmalıdır ki inandığı değerleri koruyabilsin, hiç kimseden ya da hiçbir şeyden korkmaksızın bu değerlerin arkasında durabilsin.¹⁸⁹ Nitekim Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de güçlü görünerek düşmanı korkutmak için Müslümanların savunmayı ilgilendiren her alanda hazırlıklı olmalarını emretmiş,¹⁹⁰ ilmî ve fizikî yönden güçlü olması sebebiyle Tâlût'u övmüştür.¹⁹¹ Hz. Peygamber (s.a.s.) de bir hadiste “Kuvvetli mümin zayıf müminden daha hayırlı ve Allah'a daha sevimlidir.”¹⁹² buyurarak maddî ve manevî alanda güçlü olmanın önemine dikkat çekmiştir. Aynı şekilde Allah Resûlü (s.a.s.) korkarak savaş meydanından kaçmayı insanı dünya ve âhirette hüsrana uğratan şeyler arasında sayarak¹⁹³ Müslümanlara haklarını, inanç ve değerlerini koruyup savunma, düşmana karşı koyma konularında cesareti teşvik edip erdem olarak sunmuştur.¹⁹⁴ Yine bu bağlamda, Hz. Peygamber (s.a.s.) Müslümanların onuruna, izzetine ve haysiyetine yakışmayan hususları da yasaklamıştır. Mesela “Bir kişide bulunan huyların en kötüsü, aşırı cimrilik ve şiddetli korkaklıktır.”¹⁹⁵ hadisinde korkaklığın insanlar hakkında en kötü ve alçaltıcı huylardan olduğu ifade edilmiştir.¹⁹⁶ Ayrıca birçok hadiste insanın onurunu ve itibarını yok eden dilencilik yasaklanarak¹⁹⁷ el emeği ile geçinmek emredilmiş¹⁹⁸ ve ekonomik alanda güçlü olarak daima veren el olmak tavsiye edilmiştir.¹⁹⁹

¹⁸⁸ Heyet, *Hadislerle İslam*, 3/336.

¹⁸⁹ Heyet, *Hadislerle İslam*, 3/343.

¹⁹⁰ Nisâ, 4/71; Enfâl, 8/60.

¹⁹¹ Bakara, 2/247.

¹⁹² Müslim, “Kader”, 34 (No: 2664); İbn Mâce, “Zühd”, 14 (No: 4168).

¹⁹³ Buhârî, “Vesâyâ”, 23 (No: 2776); Müslim, “İmân”, 145 (No: 89).

¹⁹⁴ Heyet, *Hadislerle İslam*, 3/343.

¹⁹⁵ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 21 (No: 2511); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/228 (No: 8231).

¹⁹⁶ Heyet, *Hadislerle İslam*, 3/343.

¹⁹⁷ Buhârî, “Zekât”, 52 (No: 1474); Müslim, “Zekât”, 103 (No: 1040).

¹⁹⁸ Buhârî, “Zekât”, 50 (No: 1471); Müslim, “Zekât”, 107 (No: 1042).

¹⁹⁹ Buhârî, “Zekât”, 18 (No: 1427); Müslim, “Zekât”, 95 (No: 1034).

Hız. Peygamber (s.a.s.) Müslümanların vakar ve saygınlıklarını korumak için güçlü olmalarının önemini başka bir hadiste şöyle ifade etmiştir: “Yakında milletler, yemek yiyenlerin başkalarını sofralarına davet ettikleri gibi size karşı (savaşmak için) birbirlerini davet edecekler.” Bunun üzerine bir sahâbî, “Bu, o gün bizim azlığımızdan dolayı mı olacak?” diye sorar. Allah Resûlü (s.a.s.), “Hayır, aksine siz o gün kalabalık, fakat selin önündeki çer çöp gibi zayıf olacaksınız. Allah, düşmanlarınızın gönlünden mehabetinizi (saygınlığınıza duyulan korkma hissini) çekip alacak, sizin gönlünüze de vehn atacak.” cevabında bulunur. Bir başka sahâbî, “Vehn nedir ya Resûlallah?” diye sorunca da Allah Resûlü (s.a.s.), “Vehn, dünyayı sevmek ve ölümü kötü görmektir.” buyurur.²⁰⁰

Bu hadise göre Müslümanların çok olmasına rağmen âdeta selin önündeki çer çöp gibi güçsüz olmaları sebebiyle inkârcıların İslâm dünyası aleyhine ittifak edecekleri belirtilmektedir. Dolayısıyla hadiste de işaret edildiği üzere güçlü olmak için çokluk tek başına bir fayda vermemektedir. Güçlü olmak için Müslümanların manevî alanda olduğu gibi ilimde, bilimde, teknolojiye, ekonomide, savunmada kısacası hayatın her alanında güçlü ve uluslararası alanda dünyaya yön veren yegâne söz sahibi kimseler olmaları gerekmektedir. Böylelikle Müslüman olmanın zayıflık ve gericilik değil üstünlük ve medenîlik olduğu, insanın vakar ve saygınlığının ancak İslâm ile mümkün olduğu tüm dünyaya gösterilmelidir. Nitekim “Asıl güç ve izzet Allah’ın, Resûlü’nün ve müminlerindir; fakat münafıklar bunu bilmezler!”²⁰¹ âyetinde bu husus vurgulanmaktadır. Çünkü âyet-i kerîme Müslümanların başkaları karşısında bedenî, psikolojik, ekonomik, sosyal statü vb. yönlerden güçlü, etkin ve saygın olmasını, baskı altına alınamaz bir konumda bulunmasını ifade etmektedir.²⁰²

3.7. Makamın ve Sorumluluğun Hakkını Vermek

a. Ebû Hüreyre şöyle anlatmıştır: Bir defasında Allah Resûlü’nün torunu Hasan (küçük yaşta iken) zekât hurmalarından birini ağzına almıştı. Bunu gören Hz. Peygamber (s.a.s.), “At ağzından onu! Bize zekâtın helâl olmadığını bilmiyor musun?” buyurdu.²⁰³

Hız. Peygamber (s.a.s.), sahip olduğu nübüvvet ve risâlet makamına uygun ve yaraşır görmediği için bazı hususları yapmaktan kaçınmıştır. Şahsa özel sayılabilecek bu davranışlara örnek olarak Hz. Peygamber’in zekât

²⁰⁰ Ebû Dâvûd, “Melâhim”, 5 (No: 4297); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9/236 (No: 23037).

²⁰¹ Münâfikûn, 63/8.

²⁰² Heyet, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 5: 364.

²⁰³ Buhârî, “Zekât”, 60 (No: 1491); Müslim, “Zekât”, 161 (No: 1069); Dârimî, “Zekât”, 16 (No: 1678).

ve sadaka malından yememesi gösterilebilir.²⁰⁴ Konuyla ilgili olarak rivayet edilen birçok hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) çeşitli vesilelerle zekât ve sadakaların kendisi ve aile efradı için helâl olmadığını ifade etmiştir.²⁰⁵ Ayrıca söz konusu yasağın hikmetleri içinde, özellikle inkârcılarda Hz. Peygamber'in zekât ve sadakaları kendisinin ve ailesinin çıkarları için kullanıyor algısının oluşabileceği düşüncesine fırsat vermemek de sayılabilir.²⁰⁶ Böylece Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisini ve yakınlarını her türlü töhmet ve şaibeden uzak tutmak istemiş olabilir.²⁰⁷ Dolayısıyla meselenin arka planındaki ahlâkî, siyasî ve dinî duyarlılıklar sebebiyle Hz. Peygamber'in ne kendisi ne de ailesi, asla zekât ve sadaka almamış ve yememişlerdir.²⁰⁸ Bu değerlendirmelerden anlaşıldığına göre Allah Resûlü (s.a.s.) peygamberlik görevinin izzetine gölge düşürmemek için zekât ve sadakalardan istifade etmeyi kendisi ve ailesi için yasaklamıştır.

b. Hz. Âişe'den şöyle rivayet edilmiştir: Bir gün Resûlullah (s.a.s.) yanıma gelmişti. O sırada yanımda Buâs şarkıları söyleyen iki kız çocuğu vardı. Hz. Peygamber (s.a.s.) yatağa uzandı ve yüzünü çevirdi. Bir süre sonra Ebû Bekir geldi ve “Peygamber'in yanında şeytan çalgıları ha!” diyerek beni azarladı.²⁰⁹ Bu tepki üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) yüzünü açarak, “Ey Ebû Bekir! Bırak onları! Çünkü bu günler, bayram günleridir.” buyurdu.²¹⁰ Hz. Peygamber (s.a.s.) başka bir rivayette, “Her toplumun bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır.” buyurdu.²¹¹

Bu rivayete göre Allah Resûlü (s.a.s.), Hz. Âişe'nin yanında def çalarak şarkı söyleyen kız çocuklarına engel olmamış bununla birlikte onları izlemeyerek aynı odada sırtı dönük bir vaziyette örtüsüne bürünerek yatağında uzanmıştır. Bu durumu gören Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634), Allah Resûlü'nün yanında bunun uygun olmayacağını düşünerek onların eğlencesine müdahale etmek istemiştir.²¹² Ancak Allah Resûlü (s.a.s.), onun bu tavrına engel olarak meşru ölçüler içerisinde eğlenmeye müsaade etmiştir.²¹³

c. Esmâ bint Ebû Bekir'den (ö. 73/692) şöyle rivayet edilmiştir: Biz hac

²⁰⁴ Heyet, *Hadislerle İslam*, 1/139.

²⁰⁵ Buhârî, “Zekât”, 57, 60 (No: 1485, 1491); Müslim, “Zekât”, 161-166 (No: 1069-1071).

²⁰⁶ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 9: 124; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3/415.

²⁰⁷ Nihat Dalgın, “Zekât Hükümleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/16 (2004), 69.

²⁰⁸ Heyet, *Hadislerle İslam*, 1/139.

²⁰⁹ Buhârî, “İdeyn”, 2 (No: 949); Müslim, “İdeyn”, 19 (No: 892).

²¹⁰ Buhârî, “İdeyn”, 25 (No: 987); Müslim, “İdeyn”, 17 (No: 892).

²¹¹ Buhârî, “İdeyn”, 3 (No: 952); Müslim, “İdeyn”, 16 (No: 892).

²¹² Nevevî, *Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*, 6/260-261; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2/513.

²¹³ Kâdî İyâz, *İkmâlû'l-mu'lim*, 3: 310; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2: 513-514; Kastallânî, *İrşâdü's-sâri*, 2: 204.

yapmak için Resûlullah (s.a.s.) ile birlikte yola çıkmıştık. Arc mevkiine gelince Resûlullah (s.a.s.) konakladı. Biz de konakladık. Âişe, Resûlullah'ın yanına oturdu, ben de babamın yanına oturdum. Ebû Bekir ile Resûlullah'ın bir tek yük hayvanı vardı. Ebû Bekir'in hizmetçisinin yanında bulunuyordu. Ebû Bekir oturdu, hizmetçisinin hayvanıyla birlikte gelmesini bekliyordu. Derken çıkageldi ve yanında yük hayvanı yoktu. Ebû Bekir, "Hayvanın nerede?" diye sordu. Hizmetçi, "Dün gece onu kaybettim." dedi. Ebû Bekir, "Zaten bir tane hayvan vardı onu da kaybettin mi?" dedi ve ona vurmaya başladı. Onun bu hâlini gören Resûlullah (s.a.s.) tebessüm ederek, "Şu ihramlının yaptığına bir bakın!" dedi.²¹⁴

Bu rivayette Allah Resûlü (s.a.s.), Hz. Ebû Bekir'in ihram yasakları kapsamında olmamakla birlikte efdal olanının terki anlamına gelen söz konusu davranışının ihramlı bir kimseye yakışmadığını ima etmek istemiştir. Çünkü Allah Resûlü (s.a.s.), Hz. Ebû Bekir'in hareketine tebessüm ederek, "Şu ihramlının yaptığına bir bakın!" buyurması buna işaret etmektedir.²¹⁵ Dolayısıyla bu rivayette müminin her konumda kendine yakışanı yapması gerektiğine işaret edilmektedir.

d. Meymûn b. Ebû Şebîb (ö. 83/702) şöyle anlatmıştır: Bir gün Hz. Âişe'ye bir dilenci geldi. Hz. Âişe bir parça ekmek vererek onu gönderdi. Daha sonra kılığı kıyafeti düzgün bir başka adam geldi. Fakat onu sofraya davet ederek yemek ikram etti. Bu davranışının sebebi sorulduğunda Hz. Âişe, "Çünkü Allah Resûlü (s.a.s.) 'İnsanlara konumlarına göre davranın.' buyurdu." cevabını verdi.²¹⁶

İslâm'a göre insanlar dil, ırk, renk, cinsiyet, makam ve statülerine bakılmaksızın eşit haklara sahiptir. Bununla beraber insanlar inanç, ilim, irfan, tecrübe, yaş, sorumluluk, görev vb. yönlerden birbirinden üstün olabilir. Bunun sonucu olarak her insana toplumdaki layık olduğu konumunun hakkının verilmesi diğer bir ifadeyle her insana toplumdaki yerine göre layık olduğu şekilde davranılması bir gerekliliktir. Böylesi bir tavır, ayrımcılık ve iltimas değil âdâb-ı muâşeretin ve beşerî ilişkilerin gereğidir. Ayrıca herkesin hak ettiği davranışları görmesi hem adaletin bir yansıması hem de insanların tabîi bir hakkıdır. Yukarıdaki hadis bunu ifade etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), insanların ilim, yaş, makam ve sorumluluk gibi durumlarına göre farklı muamelelerde bulunmuş ve bunu tavsiye etmiştir. Mesela, Hz. Peygamber (s.a.s.) cemaatle namaz kılarken arkasında aklı başında ve bilgili olanların olmasını istemiş,²¹⁷ Uhud şehit-

²¹⁴ Ebû Dâvûd, "Menâsik", 29 (No: 1818); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 11/137 (No: 27675).

²¹⁵ Sehârenfûrî, *Bezlü'l-mechûd*, 9: 39; Yeniçel - Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 7/125.

²¹⁶ Ebû Dâvûd, "Edeb", 20 (No: 4842).

²¹⁷ Müslim, "Salât", 122-123 (No: 432); Ebû Dâvûd, "Salât", 95 (No: 674); Nesâî,

lerini her mezara iki kişi konacak şekilde defnederken Kur'ân'ı daha iyi bilenleri kıbleden yana önce koymuş,²¹⁸ heyetlere, makam ve mevki sahibi olanlara özel ilgi göstermiştir.²¹⁹ Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.s.) babaya kıyasla annenin kendisine iyilik yapılmasını en çok hak eden kişi olduğunu söylemiş²²⁰ ve her konuda büyüklere saygılı olmayı ve onları öncelemeyi emretmiştir.²²¹

Hadiste ifade edildiği üzere insanlara mevki, makam ve seviyelerine göre muamele etmek bir yönüyle kişinin vakarının da bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Çünkü insanlara toplumda hak ettikleri konumlarına göre davranmak vakarın, ağırbaşlılığın ve nezaketin de bir göstergesidir. Dolayısıyla bir insanın seviyesine uygun davranan, aslında kendi saygınlığı ve itibarına da uygun hareket etmiş demektir. Mesela bir âlime cahil gibi, bir büyüğe küçük gibi davranmak hem muhatap hem de kişinin kendisi açısından doğru ve yakışık bir davranış değildir. Dolayısıyla insanlara toplumda sahip olduğu konumuna uygun davranılması vakarla doğrudan ilintili bir husus olarak değerlendirilebilir.

Yukarıdaki hadisin sıhhati konusunda farklı değerlendirmeler söz konusu olmuştur. Bu hadis, muteber hadis kaynakları içinde sadece Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde geçmektedir. Hadise eserinde yer veren Ebû Dâvûd rivayetinin sonunda hadisin râvisi olan tâbînden Meymûn b. Ebû Şebîb'in (ö. 83/702) Hz. Âişe ile görüşmediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Ebû Dâvûd bu ifadesiyle bu rivayetinin senedinde kopukluk (inkitâ) olduğuna işaret etmiştir. Nitekim bu husus birçok ilim ehli tarafından da ifade edilmiştir. Mesela *Riyâzû's-Sâlihîn Tercüme ve Şerh* adlı eserde söz konusu sebepten dolayı bu hadisin senedinde inkitâ olduğu belirtilmiştir.²²² Bundan dolayı olsa gerek Elbânî (ö. 1999)²²³ hadisin zayıf olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu hadis, Müslim'in (ö. 261/875), *Sahih*'inin mukaddime kısmında senetsiz olarak zikredilmiştir.²²⁴ Bu konuda Nevevî şöyle demektedir: "*Müslim'in senetsiz olarak zikrettiği bu hadiste cezm sığasını (hadisin sahih olduğuna işaret eden edâ lafzı) kullanmaması bu hadisin sahih olmadığına hükmetmeyi gerektirmektedir. Bununla birlikte bu hadisi eserinde lafız veya anlam bakımından benzer hadislerle zikretmeksizin asıl olarak delil göstermesi hadisin sahih olduğuna hükmetmeyi gerekli kılmaktadır.*"

"İmâmet", 23 (No: 803).

²¹⁸ Buhârî, "Cenâiz", 72 (No: 1343); Dâvûd, "Cenâiz", 26-27 (No: 3138); Tirmizî, "Cenâiz", 31 (No: 1018).

²¹⁹ Buhârî, "Meğâzî", 84 (No: 4431); Müslim, "Vasiyye", 20 (No: 1637).

²²⁰ Buhârî, "Edeb", 2 (No: 5971); Müslim, "Birr", 1 (No: 2548).

²²¹ Tirmizî, "Birr", 15 (No: 1926). Ayrıca bkz. Buhârî, "Cizye", 12 (No: 3173).

²²² Kandemir - Çakan - Küçük, *Riyâzû's-Sâlihîn Tercüme ve Şerh*, 2/535.

²²³ Elbânî, Nâsirüddin, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife ve'l-mevzû'a* (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1412/1992), 4: 368.

²²⁴ Müslim, "Mukaddime", 20.

*Bununla birlikte Hâkim en-Nisâbûrî (ö. 405/1014) Ma'rifetü 'ulûmi 'l-hadîs*²²⁵ *adlı eserinde hadisin sahih olduğunu söylemiştir.*²²⁶ Nevevî'nin bu ifadelerinden hadisin sıhhati hakkında net bir şey söylemenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak *Riyâzü 's-sâlihîn*²²⁷ adlı eserinde bu hadise yer vermesi Nevevî'ye göre hadisin sahih olduğu anlamında değerlendirilebilir. Diğer taraftan hadisin, senet yönüyle zayıf olduğu değerlendirilse bile anlam yönüyle yukarıda da ifade edildiği üzere Hz. Peygamber'in bu konudaki uygulamalarına muvafık olduğu söylenebilir.

Netice olarak ifade etmek gerekirse hadislere göre her makamın ve sorumluluğun bir hakkı vardır. Bu hakkın yerine getirilmesi ise makamın ve sorumluluğun saygınlığına uygun davranmaya bağlıdır. Buna göre mümin hangi görev ve makamda olursa olsun onun hakkını vermeli, görevi ve makamına yakışmayan tutum ve davranışlardan kaçınmalıdır.

3.8. Mâlâyânîyi Terk Etmek

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Mâlâyânîyi (boş söz ve lüzumsuz işleri) terk etmesi, kişinin iyi Müslüman oluşunu gösterir.”²²⁸ Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12) ise şöyle anlatmıştır: Bir defasında sahâbeden biri vefat etmişti. Orada bulunanlardan birisi onun cennetlik olduğunu söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Nereden biliyorsun? Kim bilir belki o kendisini ilgilendirmeyen bir konuda lüzumsuz sözler sarf etmiş veya verebilecek gücü olduğu hâlde vermeyerek cimrilik etmiştir.”²²⁹

Mâlâyânî, dinî ve dünyevî hayat bakımından fayda sağlamayan gereksiz söz ve davranışları ifade eden bir tabirdir.²³⁰ Buna göre mâlâyânî insanın ne kendisine ne de çevresine dünya ve âhîret adına hiçbir faydası olmayan işler ve gereksizce söylenen sözleri kapsamaktadır. Hiçbir hedef gözetilmeden, maksatsız bir şekilde gerçekleşen sözler, fiiller, hatta düşünceler mâlâyânîye dâhildir.²³¹

Mâlâyânîye dâhil olan söylem ve eylemlerin terk edilmesi vakarla yakından ilintili bir husustur. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de müminlerin özellikleri anlatılırken bu hususta şöyle buyrulmuştur: “Onlar, yalana şahitlik etmeyen, faydasız boş bir şeyle karşılaştıkları zaman, vakar ve hoşgörü ile geçip

²²⁵ Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rifetü 'ulûmi 'l-hadîs*, thk. Ahmed b. Fâris es-Sellûm (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1424/2003), 217.

²²⁶ Nevevî, *Sahîhu Müslim bi-şerhi 'n-Nevevî*, 1/39.

²²⁷ Nevevî, *Riyâzü 's-sâlihîn*, 184.

²²⁸ Tirmizî, “Zühd”, 11 (No: 2324); Mâce, “Fiten”, 12 (No: 3976).

²²⁹ Tirmizî, “Zühd”, 11 (No: 2323).

²³⁰ Mustafa Çağrıncı, “Mâlâyânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 480.

²³¹ Heyet, *Hadislerle İslam*, 3/561.

gidenlerdir.” (Furkân, 25/72) “Onlar, boş söz işittikleri vakit ondan yüz çevirirler ve ‘Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz de size. Selam olsun size. Bizim cahillerle işimiz olmaz’ derler.” (Kasas, 28/55)

Bu âyetlerde boş söz ve davranışlardan uzak durmanın kişinin vakar ve saygınlığı ile ilintili olduğuna işaret edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de, “Mâlâyânîyi (faydasız söz ve lüzumsuz işleri) terk etmesi, kişinin iyi Müslüman oluşunu gösterir.”²³² buyurarak boş ve lüzumsuz işleri terk etmenin iyi ve olgun bir Müslüman olmadaki yerini ve önemini vurgulamıştır. Bu hadise göre Müslüman’ın tavır ve davranışları anlamlı, faydalı ve inancına yakışır olmalıdır. Müslüman inancı, ahlâkî ve şahsiyeti ile uyuşmayan faydasız sözlerden ve lüzumsuz işlerden kaçınmalıdır. Özellikle günümüzde bu hususa çok daha fazla dikkat edilmesi gerekmektedir. Zira günümüzde bazı televizyon programları, internet siteleri, oyunlar, diziler, magazin edebiyatı âdeta bir mâlâyânî sektörü meydana getirmiştir. Bir eğlence kültürü imiş gibi gösterilerek, özellikle gençlere özendirilen bu boş işler, farkında olmadan kişinin ömrünü çalmakta, insanî ve ahlâkî değerleri yozlaştırırken, insanı kendisine yabancılaştırmaktadır. Mâlâyânî olarak vasıflanan ve insanın kendisine, çevresine, dünya veya âhîret hayatına bir faydası olamayan davranışlar, kişiyi asıl uğraşması gereken şeylerden alıkoymakta, amellerin Allah için, O’nun rızası gözetilerek yapılması gerektiğini unutturmakta ve kişiyi yapmakla emrolduğu ibadet ve taatten uzaklaştırmaktadır.²³³ Bundan dolayı Allah Resûlü (s.a.s.) yukarıda zikredilen Enes b. Mâlik rivayetinde mâlâyânî işleri insanın cennete girmesini engelleyecek davranışlar arasında zikrederek²³⁴ konunun hem manevî hayattaki hem de âhîret hayatındaki olumsuz etkisine dikkat çekmiştir. Buna mukabil mâlâyânîyi terk etmek, Müslümanlığın güzelliğini gösteren bir vasıf olması yanında insana saygınlık ve itibar kazandıran bir haslettir. Nitekim bulunduğu fazilet makamına kendisini neyin yükselttiği Hz. Lokman’a sorulduğunda, “*Doğru sözlü olmak, emanete riayet etmek ve mâlâyânîyi terk etmek.*” şeklinde cevap vermesi²³⁵ bu hususa işaret etmektedir.

3.9. Hilm ile Hareket Etmek

Hilm kavramı kapsamında “sükûnet, yumuşak huyluluk, teenni ile hareket etmek, acelecilikten sakınmak, sabırlı, temkinli, akıllı, vakur, ağırbaşlı, anlayışlı ve affedici olmak” gibi anlamları ihtiva eden ahlâkî bir erdemdir. Bu erdem, âyet ve hadislerdeki kullanımlardan hareketle esasen bilgisiz-

²³² Tirmizî, “Zühd”, 11 (No: 2324); Mâce, “Fiten”, 12 (No: 3976).

²³³ Heyet, *Hadislerle İslam*, 3/565.

²³⁴ Tirmizî, “Zühd”, 11 (No: 2323).

²³⁵ İmam Mâlik, “Kelâm”, 17 (No: 2008).

lik, güçsüzlük ve onursuzluktan kaynaklanan bir zillet ve acz değil aksine bilgi, güç ve kuvvet gibi yönlerden üstün olma durumunda tezahür eden bir fazilettir.²³⁶ Allah'ın halîm sıfatı²³⁷ hilmin bu yapısını en güzel şekilde ifade etmektedir.

Hilm, Hz. Peygamber'in en önemli vasıflarından biridir. Hz. Peygamber (s.a.s.) müminlerin de bu vasfa sahip olmasını çeşitli vesilelerle dile getirmiştir. Hz. Peygamber'in hilm konusundaki örnekliliği ve tavsiyeleri ile ilgili rivayetlerden bazıları şöyledir:

a. Enes b. Mâlik şöyle anlatmıştır: Bir gün Resûlullah (s.a.s.) ile yürüyordum. Rasûlullah'ın üzerinde Negrân kumaşından yapılmış kalın kenarlı bir elbise vardı. Bu sırada bir bedevî arkadan gelerek elbisesinden sert bir şekilde çekti. Bundan dolayı elbisenin kalın kenarının Resûlullah'ın boyunda iz bıraktığını gördüm. Sonra bedevî, “*Ey Muhammed! Yanında bulunan Allah'ın malından bana da verilmesini emret!*” dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.s.) onun yüzüne bakıp gülümsedi, sonra da kendisine bir şeyler verilmesini emretti.²³⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Peygamber'e şahsına yönelik kötülüklerle aynıyla karşılık vermeyerek sabretmesi tavsiye edilmiş,²³⁹ bilinçsizce yapılan hareketlere aldırılmaması ve cahillerden yüz çevirmesi gerektiği bildirilmiştir.²⁴⁰ Bazı âyetlerde ise onun hilminden övgüyle bahsedilmiştir.²⁴¹ Hz. Peygamber'in kendisine uzun yıllar hizmet eden Enes b. Mâlik'e bir kez olsun öf bile dememesi, yaptığı herhangi bir şeyden dolayı azarlamaması²⁴² onun hilm vasfının ne kadar geniş olduğunu ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) hilm vasfı gereği karşılaştığı yalan, iftira, alay, tuzak ve tehdit gibi olumsuz tepki ve engellemelere sabır, sükûnet ve vakar ile mukabelede bulunmuş, bilinçsizce hareketlere aldırış etmemiş, hatalara karşı affedici olmasını bilmiştir. Yukarıdaki rivayet bunun örneklerinden biridir. Bu rivayette Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine sert muamelede bulunan bedevînin kabalığına, muktedir olduğu hâlde aynıyla muamelede bulunmamış aksine hilminin göstergesi olan hoşgörü, sükûnet, sabır ve ağırbaşlılıkla karşılık vermiştir.²⁴³

b. Enes b. Mâlik şöyle anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) bir kabrin ba-

²³⁶ Bkz. Mustafa Çağrıncı, “Hilim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 33-36.

²³⁷ Bakara, 2/235; Âl-i İmrân, 3/155; Mâide, 5/101; İsrâ, 17/44; Fâtır, 35/41.

²³⁸ Buhârî, “Libâs”, 18 (No: 5809); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/429 (No: 12884).

²³⁹ En'âm, 6/34; Nahl, 16/127; Ahkâf, 46/35; Müzemmil, 73/10-11.

²⁴⁰ Nisâ, 4/63, 81; En'âm, 6/68; A'râf, 7/199; Ahzâb, 33/48.

²⁴¹ Âl-i İmrân, 3/159; Tevbe, 9/128.

²⁴² Buhârî, “Edeb”, 39 (No: 6038); Müslim, “Fedâil”, 51 (No: 2309); Ebû Dâvûd, “Edeb”, 1 (No: 4773).

²⁴³ Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derâri*, 21/217; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 10/522; Aynî, *Um-detü'l-kârî*, 22/236.

şında ağlayan bir kadına rastladı. Ona, “Allah’tan kork ve sabret.” buyurdu. Kadın, “Git başımdan! Benim başıma gelen musibeti sen yaşamadın!” diye karşılık verdi. Kadın, onun Hz. Peygamber (s.a.s.) olduğunu bilmiyordu. Kendisine onun Hz. Peygamber (s.a.s.) olduğu söylendi. Bunun üzerine kadın Hz. Peygamber’in evine gitti, kapıda bekleyen herhangi bir görevli yoktu. Hz. Peygamber’in yanına girdi ve “(Yâ Resûlallah!) Seni tanıyamadım.” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Sabır, musibetin başa geldiği ilk anda olmalıdır.” buyurdu.²⁴⁴

Hadise göre en acılı zamanlarda bile vakarla hareket edip isyana varan söz ve davranışlardan uzak durulması gerektiği vurgulanmaktadır.²⁴⁵ Dolayısıyla sabırda esas olan üzüntü ve sıkıntı ile ilk yüzleşildiği anda olmasıdır. Çünkü insan zamanla her şeye alışabilmektedir. Oysa üzüntü ve sıkıntı verici bir durumla ilk karşılaşma anında insanın kendini kontrol etmesi zor olabilmektedir. İnsanın kendini kontrol edememesi durumunda ise hoş ve yakışık olmayan tavır ve davranışların sergilenmesi mümkündür. Nitekim Hz. Peygamber’in ölünün arkasından saç baş yolarak, yüz ve diz dövülerek feryat figan ile ağıt yakılmasını câhiliye âdeti olarak addedip²⁴⁶ yasaklamasının²⁴⁷ sebepleri arasında insanın vakar ve saygınlığına yakışmayan söylem ve eylemlerde bulunulması sayılabilir. Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.s.) yüksek sesle ve ateş ya da meşale yakarak cenazeyi takip etmeyi yasaklayarak²⁴⁸ cenazede hazır bulunanların sükûnet üzere olmalarını ve vakarla hareket etmelerini istemiştir.²⁴⁹ Bu husus hem insanın kendi saygınlığının hem de ölen kimseye saygının bir gereğidir. Bundan dolayı başa gelen üzüntü ve sıkıntılı durumlar karşısında özellikle ilk andan itibaren sükûnet, vakar ve teenni ile davranmak gerekmektedir. Hadise göre böyle bir tavır gerçek anlamda sabırlı olmanın en önemli göstergesidir.

c. İbn Abbâs şöyle anlatmıştır: Bir defasında Abdülkays kabilesinden bir heyet, İslâm’ı öğrenmek için Medine’ye gelmişti. Allah Resûlü (s.a.s.) heyette davranışları ile dikkat çeken Eşec’e, “Sende Allah’ın sevdiği iki özellik var; hilm ve teenni.” buyurdu.²⁵⁰

Hadisin Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693-94) rivayeti ise şöyledir: Bir gün Resûlullah’ın yanında oturuyorduk Bu sırada Abdülkays kabilesinden bir heyet geldi ve Resûlullah’ın huzuruna çıktı. Onlardan sadece Eşec dışarıda kaldı. O sonra geldi. Çünkü o devesini çöktirip bağladı, yolculuk elbise-

²⁴⁴ Buhârî, “Cenâiz”, 31 (No: 1283); Müslim, “Cenâiz”, 15 (No: 926).

²⁴⁵ Heyet, *Hadislerle İslam*, 3/647.

²⁴⁶ Müslim, “Cenâiz”, 29 (No: 934); Tirmizî, “Cenâiz”, 23 (No: 1003).

²⁴⁷ Müslim, “İmân”, 121 (No: 67); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/819 (No: 10706).

²⁴⁸ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 41-42 (No: 3171); İbn Mâce, “Cenâiz”, 18 (No: 1487).

²⁴⁹ Heyet, *Hadislerle İslam*, 7/564.

²⁵⁰ Tirmizî, “Bir”, 66 (No: 2018). Müslim, “İmân”, 25 (No: 17); Ebû Dâvûd, “Edeb”, 148-149 (No: 5225).

sini çıkardı, temiz bir elbise giyip öyle geldi. Onun bu davranışını gören Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Ey Eşec! Sende Allah’ın sevdiği iki özellik var; hilm ve acele etmeyip teenni ile hareket etmek.” Eşec, “Ya Resûlallah, bunlar yaradılışımda bulunan şeyler mi yoksa sonradan mı bende meydana geldi?” diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.s.) “Hayır, yaradılışında bulunan bir şeydir.” buyurdu.²⁵¹ Bunun üzerine Eşec, “Beni sevdiği iki özellikle yaratan yüce Allah’a hamd ederim.” dedi.²⁵²

Hiz. Peygamber (s.a.s.) bu rivayette akıllılığı, sakinliği ve ağırbaşlılığı ile öne çıkan ve asıl adı Münzir b. Âiz olmakla beraber başında veya alnındaki derin bir yara izi sebebiyle Eşec lakabıyla²⁵³ bilinen sahâbîyi övmüştür. Çünkü Ebû Saîd el-Hudrî rivayetinde de belirtildiği üzere Eşec, Hz. Peygamber’in huzuruna çıkmak için acele etmemiş, devesini bağlayıp güzel elbiselerini giydikten sonra huzura çıkmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.), “Kendiniz ve kavminiz adına bana biat ediyor musunuz?” diye sorunca herkes “Evet” demiş ancak Eşec kendi adlarına biat edeceklerini, fakat kavimleri adına bu sözü veremeyeceklerini söylemiştir. Eşec ayrıca kendileriyle birlikte kavimlerini İslâm’a davet edecek birinin gönderilmesini istemiştir. Bundan sonra bu davete uyanların kendilerinden olacağını, daveti kabul etmeyenlerle de savaşacaklarını belirtmiştir. Onun bu davranışları Hz. Peygamber’in hoşuna gitmiş ve kendisini hilm ve teenni ile hareket etmesi sebebiyle övmüştür.²⁵⁴

Bu rivayette Allah Resûlü (s.a.s.) hilm ve teenninin Allah’ın sevdiği iki özellik olduğunu ifade etmiştir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de “Rahmân’ın kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürüyen kimselerdir. Cahiller onlara laf attıkları zaman, ‘selâm!’ deyip geçerler.”²⁵⁵ âyetinde aynı husus vurgulanmıştır. Âyette müminlerin yeryüzünde hilm vasıfları gereği vakar ve teenni ile yürüdükleri belirtilmiş bunun göstergesi olarak ise kendilerine yapılan sözlü sataşmalara karşı herhangi bir olumsuz tepkiyle değil “selam” deyip geçip giderek hilm ile karşılık verdikleri anlatılmaktadır. Âyette söz konusu vasıflar Allah tarafından sevildiği için bu vasıftaki müminler Allah’ın Rahmân ismine izafe edilerek anılmışlardır. Bu da hilm, vakar ve teenninin Allah katında ne kadar önemli bir özellik olduğunu göstermektedir.

²⁵¹ İbn Mâce, “Zühd”, 18 (No: 4187). Ayrıca bkz. Müslim, “İmân”, 26 (No: 18).

²⁵² Ebû Dâvûd, “Edeb” 148-149 (No: 5225); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9/651 (No: 24468).

²⁵³ Bk. Yaşar Kandemir, “Eşec el-Abdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: 461.

²⁵⁴ Nevevî, *Sahihu Müslim bi-şerhi’n-Nevevî*, 1/263-264.

²⁵⁵ Furkân, 25/763.

3.10. Görgü Kurallarına Riayet Etmek

a. Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Zandan sakının! Zira zan, yalanın ta kendisidir. Birbirinizin sözlerine kulak kabartmayın. Birbirinizin özel hâllerini araştırmayın. Birbirinizle üstünlük yarışı içine girmeyin. Birbirinize haset etmeyin. Birbirinize kin beslemeyin. Birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun.”²⁵⁶

b. Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Sizden biriniz (bir yere girmek istediği zaman) üç kere izin istediği hâlde kendisine izin verilmezse hemen geri dönsün.”²⁵⁷

c. Ebû Şureyh el-Kâ'bî'den (ö. 82/701) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kim Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsa misafirini iyi ağırlasın. Bunun uygun süresi bir gün ve bir gecedir. Misafirlük hakkı üç gündür. Bundan sonra (misafire ikramda bulunmak) sadakadır. Misafirin ev sahibini sıkıntıya sokacak kadar misafirlüğünü uzatması helal değildir.”²⁵⁸

d. Ömer b. Ebû Seleme (ö. 83/702) şöyle anlatmıştır: Ben Resûlullah'ın himayesinde bulunan bir çocuktum. Yemek yerken, elim tabağın her yanına giderdi. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.s.) bana şöyle buyurdu: “Yavrum, besleme çek, sağ elinle ve önünden ye.”²⁵⁹

Hz. Peygamber (s.a.s.) dinin temel ilke ve esasları yanında toplumsal hayatta riayet edilmesi gereken edep ve âdâp ilkelerini de öğretmiştir. Bu konuda hadis kaynaklarının özellikle edep bölümlerinde birçok hadis nakledilmiştir. Yukarıda bu hususla ilgili olan dört hadise yer verilmiştir. Birinci hadiste, toplumsal hayatta fesada yol açan ve hem özel hayatın gizliliğini ihlal eden hem de şahısların onurlarını zedeleyen birtakım hususlar yasaklanmıştır. İkinci hadiste, evlere ancak izin alınarak girilmesi istenerek ev mahremiyetine dikkat etmenin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Üçüncü hadiste, toplumsal hayatın en önemli birleştirici unsurlarından biri olan misafirlüğün âdâbı ifade edilmiştir. Son hadiste ise yemek yerken riayet edilmesi gereken nezaket ve edep ilkeleri öğretilmiştir. Dolayısıyla örnek olarak sunulan bu hadislerde Hz. Peygamber (s.a.s.) bütün Müslümanlara sosyal hayatta dikkat edilmesi gereken edep, ahlâk ve nezaket ilkelerinden müteşekkil görgü kurallarını talim etmiştir.

Görgü kuralları, vakarla ilintili olan davranış modellerini ihtiva etmektedir. Çünkü görgü kuralları aile, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık ve diğer

²⁵⁶ Müslim, “Birr”, 28 (No: 2563). Ayrıca bkz. Buhârî, “Edeb,” 57 (No: 6064).

²⁵⁷ Buhârî, “İsti'zân”, 13 (No: 6245); Müslim, “Âdâb”, 33; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 127-128 (No: 5180).

²⁵⁸ Buhârî, “Edeb”, 85 (No: 6135); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 11/209 (No: 27923).

²⁵⁹ Buhârî, “Et'ime”, 2 (No: 5376); Müslim, “Eşribe”, 108 (No: 2022).

insanlarla iletişim gibi bir arada yaşamanın gereği olarak toplumsal hayatta uyulması gerekli olan edep ve nezaket kurallarını ifade eder. Bu kuralların insanı toplum içinde saygın, onurlu ve ağırbaşlı kılan etkin bir rolü bulunmaktadır. Sosyal hayatta gündelik yaşamın kapsamında olan yeme, içme, ziyaret, temizlik, iletişim, ticaret, konuşma, yolculuk gibi alanlarda bu kurallara riayet etmek insana saygınlık ve itibar kazandırdığı gibi aksi bir durum insanın görgüsüz, kaba ve cahil olarak addedilmesine sebep olabilmektedir. Dolayısıyla görgü kuralları görgüsüz, kaba ve cahilce davranışlar sergilemekten insanı koruyarak ona saygınlık kazandırır. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.) yukarıdaki örnek hadisler başta olmak üzere daha birçok hadiste bu içerikteki edep ve âdâp kurallarını emir ve tavsiye ederek Müslüman'ın saygın bir kimlik ve şahsiyet sahibi olmasını istemiştir. Bu husus Hz. Peygamber'in üzerinde önemle ve sıklıkta durduğu başlıca konulardan birini teşkil etmektedir.

SONUÇ

İslâm dini her konuda olduğu gibi Müslüman'ın şahsiyetini oluşturan ve geliştiren hususlarda da birçok temel ilke ortaya koymuştur. Bu ilkelerin en önemlilerinden biri de ahlâkî bir değer olan vakardır. Vakâr, Müslüman'a selim fıtratına uygun kimlik, kişilik ve karakter kazandıran bir haslettir. "Her işte güzel tutum ve davranış sergilemek, tedbirli ve dengeli hareket etmek." demek olan vakar diğer bir ifadeyle, Müslüman'a yaratılış formata uygun hareket etme kabiliyeti sunan bir iç dinamiktir.

Vakar; duygu, düşünce, tavır ve davranışların Kur'ân ve Sünnet yürün-gesinde fıtrat temelli itidal çizgisini oluşturmaktadır. Müslüman'ın hayatında ifrat ve tefritten uzaklaşarak her konuda güzel, dengeli ve temkinli davranabilmesi vakar ile mümkün olmaktadır. Mesela tevazu ve kibir, cömertlik ve cimrilik, cesaret ve korku, sevinç ve üzüntü gibi duyguları dengeleyerek insanın yaratılışına uygun bir düzeye gelmesini vakar duygusu sağlamaktadır. Aynı şekilde Müslüman'ın oturmasına, kalkmasına, konuşmasına, yürütmesine, giyim kuşamına, yeme içmesine vb. davranışlarına nezahet, nezaket ve zarafet sunan duygu vakardır. Diğer taraftan güçlü, örnek ve medenî bir Müslüman imajının oluşmasında da vakarın rolü büyüktür.

Hadislere göre Müslüman'ın şahsiyet teşekkülünde ve saygınlığını belirlemede gerekli olan erdemlerden biri vakardır. Çünkü vakar; dinî hayatta ve insanî ilişkilerde uyulacak şekil ve ölçüleri ihtiva etmektedir. Diğer bir ifadeyle vakar; dinî ve sosyal hayat açısından asalet göstergesi ahlâkî değerleri ve insana saygınlık, itibar, olgunluk, ciddiyet ve ağırbaşlılık kazandıran kalp, dil ve bedenle ilgili bütün davranış modellerini içermektedir. Buna mukabil yine hadislere göre vakara riayet etmemek, dinî ve sosyal hayatta bir takım ölçsüzlük, dengesizlik, basitlik, acelecilik gibi

hoş olmayan davranışların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu ise Müslüman'ın hem inancıyla hem de şahsiyetiyle bağdaşmayan ve toplum içindeki saygınlığının kaybedilmesine yol açan sonuçlar doğurabilir. Buna göre hadisler ekseninde dinî hayatı ve şahsiyeti açısından Müslüman için olumsuz imaj oluşturabilecek davranışlar vakara uygun olmayan hususları içermektedir. Bütün bu ifade edilenlerden hareketle İslâm ahlâkında vakarın; Müslüman'ın hem kendine hem de başkalarına saygısının bir gereği olarak tezahür eden ilkeleri ihtiva ettiği söylenebilir.

Vakar kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de sözlük anlamı çerçevesinde kullanılmış ve vakarla ilgili davranış modelleri “hevn” ve “sekînet” kelimeleriyle ifade edilmiştir. Bu davranış şekilleri de imanla ilişkilendirilerek anlatılmıştır. Hadislerde ise vakar; sözlük, terim ve vakarı sağlayan davranış modellerini ifade etmek üzere daha geniş bir anlam yelpazesi içerisinde kullanılmıştır. Bazı hadislerde de vakarla ilgili hususlar “sekînet” kelimesi ile ifade edilmiştir. Bu konudaki hadisler ise genel olarak hadis kitaplarının “edep” bölümünde zikredilmiştir. Bununla birlikte başta ibadetler olmak üzere diğer bölümlerde de kısmen bu konudaki hadislere yer verilmiştir.

Vakarı sağlayan hususlar bu çalışmada zikredilen hususlarla sınırlı değildir. Çünkü bu çalışmada vakar, konuya doğrudan temas eden bazı hadisler çerçevesinde ana başlıklar altında değerlendirilmiştir. Oysa bu konudaki hadisler incelendiğinde vakarla ilgili birçok davranış modellerine işaret edildiğini tespit etmek mümkündür. Dolayısıyla hadisler çerçevesinde meseleye bakıldığında bir Müslüman'ın onurlu ve saygın şahsiyetini ilgilendiren bütün hususların vakar kapsamında değerlendirildiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1364/1945.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. Thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 12. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1429/2008.

Aynî, Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed. *Umdetü'l-kâri şerhu Sahîhu'l-Buhârî*. Nşr. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer. 25 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1421/2001.

Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 4. Baskı. 3 Cilt. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2011.

Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed. *Avnü'l-ma'bûd şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*. Thk. Ebû Abdullah en-Nu'mânî el-Eserî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1426/2005.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Thk. Mu-

hammed Abdülkâdir Atâ. 2. Baskı. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmi'u's-sahih*. Thk. Şuayb el-Arnâût. 5 Cilt. Dımaşk: er-Risâletü'l-Âlemiyye, 2011.

Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh*. Nşr. Muhammed Muhammed Tâmir. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1430/2009.

Cürçânî, Seyyid Şerîf. *et-Ta'rifât*. Thk. Muhammed Sıddîk el-Miñşâvî. Kahire: Dâru'l-Fadîle, t.s.

Çağbayır, Yaşar. *Ötüken Türkçe Sözlük*. 5 Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.

Çağrıncı, Mustafa. "Hilim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/33-36. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Çağrıncı, Mustafa. "Mâlâyânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/480-481. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Çelik, Ali. "Takrîrî Sünet (Mahiyeti, Özellikleri ve Hükümü)". *Diyanet İlmi Dergi* 43/3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 2007), 29-56.

Dalgın, Nihat. "Zekât Hükümleri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/16 (2004), 43-72.

Dârîmî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. *Sünen-i Dârîmî*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1423/2002.

Davudoğlu, Ahmed. *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*. 11 Cilt. İstanbul: Sönmez Yayınları, 1975.

Demirci, Mehmet. "Hz. Peygamber'in Tevazu ve Vakarı". *Diyanet İlmi Dergi* 30/1 (Ocak-Şubat-Mart 1994), 59-64.

Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. 4. Baskı. İstanbul: Beyan Yayınları, 1986.

Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk. *Sünen-i Ebû Dâvûd*. Nşr. Muhammed bin Salih er-Râcihî. Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, t.s.

Ebû Hilâl el-Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdullah. *el-Furûku'l-lugaviyye*. Thk. Muhammed İbrahim Selim. Kahire: Dâru'l-İlm ve's-Sekâfe, 1418/1997.

Elbânî, Nâsiruddîn. *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha ve şey'un min fikhîhâ ve fevâidihâ*. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1422/2002.

Elbânî, Nâsiruddîn. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife ve'l-mevzû'a*. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1421/2000.

Elbânî, Nâsiruddîn. *Za'ifu'l-Câmi'i's-sağîr ve ziyâdâtüh*. Beyrut: el-Mektebû'l-İslâmî, t.s.

Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed. *el-Kâmûsu'l-muhît*. Thk. Muhammed Naim el-Araksûsî. 8. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn*. 9

Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1432/2011.

Görmez, Mehmet. "Kur'an'ı Kerim'in Işığında Söz ve Davranış Estetiği". *Diyanet Aylık Dergi* 189 (Eylül 2006), 5-8.

Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah. *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadîs*. Thk. Ahmed b. Fâris es-Sellûm. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1424/2003.

Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed. *Me'âlimü's-Sünen*. Nşr. Muhammed Râgıb et-Tabbâh. 4 Cilt. Halep: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1351/1932.

Heyet. *Hadislerle İslam*. 7 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.

Heyet. *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.

Heyet. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah. *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*. Thk. Mâzin es-Sersâvî. 10 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1433/2012.

İbn Atıyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak. *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*. Thk. Abdüsselâm Abdüşşâfî Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, 1422/2001.

İbn Battâl, Ebû'l-Hasen Alî b. Halef el-Kurtubî. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim. 2. Baskı. 10 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003.

İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris. *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*. Thk. Abdüsselam Muhammed Harun. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1399/1979.

İbn Hacer el-Askâlânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed. *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Thk. Muhibbuddîn el-Hatîb. 13 Cilt. Kahire: Dâru'r-Reyyân, 1407/1986.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen-i İbn Mâce*. Thk. Sıdkî Cemîl el-Attâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1424/2003.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, t.s.

İbrahim Mustafa v.dğr. *el-Mu'cemu'l-vasît*. 2 Cilt. Kahire: Dâru'd-Da've, t.s.

Kâdî İyâz, Ebu'l-Fadl Mûsâ el-Yahsubî. *İkmâlü'l-mu'lim bi-fevâidi Müslim*. Thk. Yahya İsmail. 9 Cilt. Mansûra: Dâru'l-Vefâ, 1419/1998.

Kâdî İyâz, Ebu'l-Fadl Mûsâ el-Yahsubî. *Meşâriku'l-envâr alâ sıhâhi'l-âsâr*. 2 Cilt. Tunus: el-Mektebetü'l-Atîka, Kahire: Dâru't-Türâs, 1978.

Kandemir, M. Yaşar - Çakan, İsmail Lütfi- Raşit, Küçük. *Riyâzü's-Sâlihîn Tercüme ve Şerh*. 8 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.

Kandemir, Yaşar. "Eşec el-Abdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/461. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Kastallânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed. *İrşâdü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 10 Cilt. Mısır: Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, h. 1323.

Kirmânî, Şemseddîn Muhammed b. Yûsuf. *el-Kevâkibü'd-derârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 2. Baskı. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1401/1981.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi'li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî. *el-Muvatta'*. Thk. Ebû Üsâme Selîm b. İd el-Hilâlî es-Selefî. 5 Cilt. Ummân: Mektebetü'l-Furkân, 1423/2003.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtü Ehli's-sünne*. Thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 1426/2005.

Molla Gürânî, Şemseddin Ahmed b. İsmâil. *el-Kevserü'l-cârî ilâ riyâzi ehâdîsi'l-Buhârî*. Thk. Ahmed İzzü İnâye. 11 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1429/2008.

Muhammed el-İtyûbî, Ali b. Âdem b. Musa. *Zahîratü'l-ukbâ fi şerhi'l-Müctebâ*. 40 Cilt. Riyad: Dâru'l-Mi'râc, 1416/1996.

Mübârekfûrî, Ebu'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân. *Tuhfetü'l-ahvezi şerhu Câmi'i't-Tirmizî*. Thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîh-i Müslim*. Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 1419/1998.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb. *Sünen-i Nesâî*. Thk. Sıdkî Cemîl el-Attâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1425/2005.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref. *Riyâzü's-sâlihîn*. Thk. Nâsırüddin el-Elbânî. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1412/1992.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref. *Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*. 2. Baskı. 18 Cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1414/1994.

Râgıb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fi-garîbi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Seyyid Keylânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.

Şehârenfûrî, Halîl b. Ahmed b. Mecîd. *Bezlü'l-mechûd fi halli Ebî Dâvûd*. Thk. Muhammed Zekeriyâ b. Yahya el-Kandehlevî. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-evsat*. Thk. Târik b. İvazullâh b. Muhammed - Abdülmuhsin b. İbrâhîm. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1415/1995.

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 25 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünen-i Tirmizî*. Thk. Sıdkî Cemîl el-Attâr. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1425/2005.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*. Thk. Seyyid b. Abbâs el-Cüleymî. Beyrut: Dâru'l-Erkâm, t.y.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, t.y.

Yeniçel, Necati - Kayapınar, Hüseyin. *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*. 16 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1987-2003.